



**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar



Állam- és Jog-
tudományi Szekció

Családi puzzle DNS alapon

***A donor anonimitás illúziója az asszisztált
reprodukciós eljárásokban***

**Kézirat lezárásának dátuma:
2024/11/15**

Családi puzzle DNS alapon

A donor anonimitás illúziója az asszisztált reprodukciós eljárásokban

Nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítéséhez mesterséges intelligencia alkalmazásokat nem vettem igénybe.

Tartalomjegyzék:

BEVEZETÉS	4
1. AZ ASSZISZTÁLT REPRODUKCIÓ MEGÍTÉLÉSE	7
3.1. VALLÁSI HATÁSOK	7
3.2. ETIKAI KIHÍVÁSOK	8
2. A REPRODUKCIÓS TECHNIKÁK	11
3. AZ IVARSEJT DONOROK KRITÉRIUMAI	13
3.1. A HÍMIVARSEJT DONORRÓL	13
3.2. A NŐI IVARSEJT DONORRÓL	14
4. A DONOR ANONIMITÁS	16
4.1. MAGYARORSZÁG ÁLLÁSPONTJA AZ ANONIMITÁS KAPCSÁN	16
4.2. NÉMETORSZÁG MEGKÖZELÍTÉSE E KÉRDÉSBEN	17
4.3. ANGLIA JOGI SZABÁLYOZÁSA	17
4.4. SVÉDORSZÁG INTÉZKEDÉSEI AZ ANONIMITÁS TEKINTETÉBEN	18
4.5. EGYESÜLT ÁLLAMOK IRÁNYVONALA	19
5. AZ AKTUÁLIS DILEMMÁK AZ ANONIMITÁS KÖRÉBEN	21
6. AZ ANONIMITÁS MEGSZŪNÉSE PROBLÉMA VAGY POZITÍVUM?	24
6.1. A DONOROK ÉRDEKEI ÉS MOTIVÁCIÓJA.....	24
6.2. A RECIPIENS SZÜLŐK PERSPEKTÍVÁJA	25
6.3. A DONOROKTÓL SZÜLETETT GYERMEKEK NÉZŐPONTJA; AZ IDENTITÁS KERESÉSE ÉS AZ ANONIMITÁS HATÁSAI	26
7. GENETIKAI HOVATARTOZÁS MEGISMERÉSE A DONOR ANONIMITÁS MEGSÉRTÉSE NÉLKÜL ...	29
8. LEHETSÉGES JÖVŐBELI MEGOLDÁSOK AZ ANONIMITÁSRA VONATKOZÓAN.....	35
9. KONKLÚZIÓ	39
FELHASZNÁLT IRODALOM:	41

BEVEZETÉS

A kutatásom középpontjában az anonimitás kérdésének elemzése áll a reprodukciós eljárásokkal összefüggésben. Az emberi természetből fakad, hogy sokakban erős vágy él a gyermekvállalás iránt, miközben a társadalom fennmaradása és reprodukciója, valamint a gazdasági és politikai rendszerek működőképessége is alapvetően az új generációk születéséhez kötődik. A reprodukció különleges jelentőséggel bír, hiszen nem csupán az emberiség fennmaradásának záloga, hanem a személyiségi jogok és alapvető emberi jogok, így különösen a családi élethez való jog megnyilvánulása is. Mint a legszemélyesebb döntések egyike, a gyermekvállalás jogi, érzelmi és társadalmi szempontból is meghatározó jelentőségű. A gyermekvállalásra való alkalmatlanságot világszerte általában személyes kudarcként és tragikus eseményként élik meg a párok.¹ A meddőség ugyan nem zárja le egy egyén életét, azonban mélyrehatóan befolyásolja az érintett személy életminőségét, mivel nem képes maradéktalanul betölteni a szülői szerep biológiai aspektusait.² Ez a helyzet komoly érzelmi és pszichológiai terhet is ró az egyénre, amely hosszú távú következményekkel járhat.

Érzékelhető különbség van a gyermekvállalási kedv illetve a gyermekvállalási kor tekintetében is. Míg 1980-ban a gyermeket vállalók átlagos életkora 25 év volt, 2020-ban ez a szám elérte a 30,4 évet, amelyből kiderül, hogy exponenciálisan emelkedik a nők átlagos életkora gyermekvállalásuk tekintetében. Ezen jelenség hozzájárul az asszisztált reprodukciós eljárások számának növekedéséhez, hiszen az orvos kutatók bebizonyították, hogy a nők életkorának emelkedése negatívan befolyásolja a sikeres teherbeesést.³ A demográfiai adatok áttekintésével azon egyértelmű kép rajzolódik ki előttünk, hogy kardinális változások zajlottak le a gyermekvállalás tekintetében. A konkrét adatok azt mutatják, hogy a nők termékenysége a húszas éveik végén kezd csökkenni, és a harmincas éveikben már szignifikáns mértékben redukálódik. A férfiak termékenységét ugyan nem a nőkéhez hasonló szinten befolyásolja az életkor, de a 30-as éveik végére jelentősen csökken.⁴

¹ Neményi Mária és Takács Judit: Örökbefogadás és diszkrimináció Magyarországon. *Esély: Társadalom és Szociálpolitika folyóirat*, 2015/2 69.

² Radhey Shyam Sharma – Richa Saxena – Rajeev Singh: Infertility & Assisted Reproduction: A Historical & Modern Scientific Perspective. *Indian Journal of Medical Research*, Vol. 148., No. 1. (2018) 10.

³ Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai évkönyv, 2022.

⁴ David B. Dunson – Bernado Colombo – Donna B. Baird: Changes With Age in the Level and Duration of Fertility in the Menstrual Cycle. *Human Reproduction*, Vol. 17., No. 5 (2002) 1399-1403.

A meggyarapodott asszisztált reprodukciós eljárások (továbbiakban: ART) mögött nem csak a gyermekvállalási életkor kitolódása áll, hanem a 2020-ban Magyarországon végbemenő modellváltozás⁵ is. A modellváltozás alatt a reprodukciós klinikák állami fennhatóság alá vonását kell érteni, amely eredményeképp az eljáráshoz hozzáférők köre kiterjedtebb lett.

Az anonimitás az orvostudomány területén kiemelt védelmet élvez, azonban jelen társadalmunkban egyre gyakrabban észlelhető gyakorlati felmerülése az anonimitás csökkenésének és ezáltal megsértésének. Ezen téma fontos és időszerű, mivel egyes becslések szerint az első „lombikbébi” 1978-as születése óta több, mint 8 millió gyermek született ART keretében.⁶ Mindemellett a téma jelentősége nem pusztán nemzetközileg releváns, hanem Magyarországon is, hiszen hazánkban 2021-ben kétezret meghaladó számban születtek gyermekek reprodukciós eljárás keretében.⁷

Az orvostudomány innovációival megjelentek a piacon az otthoni felhasználásra alkalmas DNS- tesztek, amelyek alapvető szinten változtatják meg a donor anonimitásának fennállását. Dolgozatomban példálózó jelleggel több Európai ország, illetve az Egyesült Államok jogalkalmazásának és intézkedéseinek egyes részeit is összevetem a magyarországi joggyakorlattal, amely perspektívát nyújt azon kérdés vizsgálatára, hogy vajon az orvostudomány fejlődésével csökken az anonimitás a donorok tekintetében? Németország és Anglia esetében kiemelendő, hogy a donorok anonimitásának kérdésében mindkét ország jelentős szabályozási változásokon ment keresztül: az anonimitás eltörlésével párhuzamosan eltérő társadalmi és jogi megközelítések alakultak ki, amelyek fontos tanulságokkal szolgálhatnak. Svédországot azért választottam, mert az első olyan országok között volt, amelyek radikális lépéseket tettek az anonimitás megszüntetése érdekében. Az Egyesült Államok pedig a szabályozási diverzitás szempontjából különösen kiemelkedő, mivel sem szövetségi, sem tagállami szinten nem létezik egységes szabályozás, így az egyes tagállamok és intézmények eltérő megközelítései lehetővé teszik a szabályozási modellek széles skálájának vizsgálatát. Ezen országok elemzése lehetőséget biztosít az anonimitás fenntartására és

⁵ Szoboszlai-Kiss Katalin – Zádori János: Asszisztált reprodukció újragondolva. *Jog-Állam-Politika*, 2024/2.5.

⁶ Francis Anne Teplitzky Carneiro – Valéria Leong – Sara Nóbrega – Fernando Salinas-Quiroz – Pedro Alexandre Costa – Isabel Leal: Are the Children Alright? A Systematic Review of Psychological Adjustment of Children Conceived by Assisted Reproductive Technologies. *European Child & Adolescent Psychiatry*, Vol. 33., No. 8. (2024) 2527.

⁷ Rétvári Bence, Belügyminisztérium államtitkár: K/2870. számú írásbeli választ igénylő kérdésére adott válasz

megszüntetésére irányuló különböző jogi és társadalmi megoldások alapos összehasonlítására, amely kardinális következtetésekkel szolgálhat a magyar szabályozás jövőbeli irányaira vonatkozóan.

Ezen tanulmány elkészítése során arra törekszem összevetve a jogi és etikai dilemmákat, hogy érvelésem rávilágítson a pillanatnyi szabályozás pozitív aspektusaira és ezzel egyetemben a hiányosságaira is. Továbbá kutatásom célja, hogy a jog szürke zónájában megjelenő hézagokra, de lege ferenda javaslatot nyújtson, ami hozzájárulhat a megfelelő joggyakorlat kialakításához, amely tiszteletben tartja az egyének és a családok alapvető jogait és méltóságát.

1. AZ ASSZISZTÁLT REPRODUKCIÓ MEGÍTÉLÉSE

A különböző társadalmi kontextusokban megjelenő politikai és vallási nézetek hatással vannak arra, hogy a társadalom hogyan fogadja ezen eljárások igénybevételét, ezek határozzák meg, hogy a reprodukciós technológiák mennyire tekinthetők elfogadottnak vagy éppen, stigmatizáltnak. Valamint befolyásolják a jogi kereteket is, amelyek az ART alkalmazását szabályozzák. Az etikai és jogi kérdések, mint például az embriók státusza, a donorok anonimitása és fertőzött minták kérdése további rétegeket adnak a diskurzushoz. Ezen felül a vallási nézetek is hangsúlyos szerepet játszanak, hiszen sok ember életében a családalapítás fogalmát és célját a vallási tanítások értelmezései határozzák meg.

3.1. Vallási hatások

Jelenleg az ART a judaizmus és a buddhizmus szinte minden irányzata által támogatott. Ezzel szemben a Katolikus Egyház szempontjából elfogadhatatlan.¹⁴ Az ortodox keresztények rugalmasabbak, de továbbra is elutasítják a harmadik fél részvételét a folyamatban.¹⁵ Az identitás védelmét hangsúlyozva az ortodox tanítások szerint a gyermek származásának és családi hátterének átláthatósága alapvető fontosságú. Az ortodox zsidó közösség elutasítja a donor ivarsejtek használatát, mivel ez a gyermek származásának bizonytalanságához vezethet, ami szigorúan tiltott a vallási törvények szerint. Az anonimitás kifejezetten problémát okoz, mivel megakadályozza az apaság és a származási vonal egyértelmű megállapítását. Emellett az ortodox közösségek megkövetelik, hogy az IVF eljárások során független megfigyelők jelen legyenek, akik biztosítják a vallási szabályok betartását.¹⁶

A judaizmusban például a donor személye nem lehet ismeretlen a fogantatásban részt vevők számára, hiszen a családfő nemzetségi hovatartozása és származása kiemelten fontos. Ezzel szemben a Katolikus Egyház római katolicizmus szempontjából nemcsak az asszisztált reprodukció technikai vonatkozásait, hanem az anonimitásból fakadó identitásproblémákat is teljes mértékben elfogadhatatlannak tartja.¹⁷

¹⁴ Gamal I. Serour – Ahmed G. Serour: The Impact of Religion and Culture on Medically Assisted Reproduction in the Middle East and Europe. *Reproductive Biomedicine Online* Vol. 43., No. 3. (2021) 428.

¹⁵ Hassan Nooman Sallam – N. H. Sallam: Religious Aspects of Assisted Reproduction. *Facts, Views & Vision in Obstetrics and Gynecology* Vol. 8., No. 1. (2016) 33.

¹⁶ Roy Homburg – Fatima Husain – Anil Gudi – Mark Brincat – Amit Shah: Religious Attitudes to Gamete Donation. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, Vol.12., No. 231. (2018) 207.

¹⁷ Sallam – Sallam i. m. 36-38.

A Katolikus Egyház tanításait figyelembe véve a Donum Vitae című dokumentum kiemeli a gyermekeket, hogy ők a „szüleik házastársi egyesülésének gyümölcseként” foganjanak meg.¹⁸ Elutasítja az olyan eljárásokat, mint az IVF vagy ivarsejt donáció, mivel ezek megsértik az emberek méltóságát és az emberi élet szentségét. Ezen felül a szülői kapcsolat szentségének megőrzése a Donum Vitae interpretációjában elengedhetetlen, ezzel szemben az ART elválasztja a biológiai és szociális (nevelő) szülőséget. Az Egyház szerint az ilyen eljárások nemcsak az emberek méltóságát és az élet szentségét sértik, hanem az anonimitás révén identitásproblémákat is okozhatnak a gyermekek számára.

A Katolikus Egyház Katekizmusa az emberi élet tisztelete megköveteli, hogy a házasságon belüli szexuális aktus a természetes rend szerint valósuljon meg. Ezért az Egyház nemcsak a technikai szempontokat ítéli el, hanem az anonimitásból adódó származási bizonytalanságot is. Ezek alapján súlyosan erkölcstelennek tarja az Egyház a heterológ eljárást, amely keretében donor ivarsejtet használnak fel.¹⁹ A homológ eljárás tekintetében enyhébben ítélik ugyan, hiszen annak keretében a párok saját ivarsejtjeiket használják fel.²⁰ A Katolikus Egyház inkább arra ösztönzi a hívőket, hogy találjanak olyan megoldásokat, amelyek a természetes megtermékenyülést teszik lehetővé, mint például a helyreállító orvoslás.²¹

3.2. Etikai kihívások

Az orvostudomány fejlődése egyes etikusokat arra készítetett, hogy követeljék az asszisztált reprodukcióra vonatkozó szigorúbb szabályozásokat. A szigorítás ellenérveként felmerül, hogy ezek a korlátozások igazságtalanok, mivel sokkal szigorúbb korlátokat szabnak az asszisztált reprodukciót igénybe vevő egyének reprodukciós szabadságára, mint azok számára, akik természetes úton próbálnak szülővé válni.²²

Az etikai aggodalmak középpontjában a „felesleges” embriók státusza áll, amely jelentős számú szakmai vitát generál. A meddő párok esetében a cél a reprodukciós eljárások

¹⁸ Donum Vitae: Hittani Kongregáció Instrukció a kezdődő emberi élet tiszteletéről és az utódnemzés méltóságáról, Fordította: Gresz Miklós

¹⁹ A Katolikus Egyház katekizmusa: A Római Katolikus Egyház tanításának összefoglalása. 2376. pontja

²⁰ A Katolikus Egyház katekizmusa: A Római Katolikus Egyház tanításának összefoglalása. 2377. pontja

²¹ Kovács Zoltán – Bálint Balázs – Keszthelyi Márton – Vizer Anna – Kállay Csilla – Szőke Henrik: A termékenységtudatosságon alapuló módszerek lehetőségei a családtervezésben. *Orvosi Hetilap*, 2024. 165/22. 854.

²² Joshua Shaw: Regulating assisted reproduction: Discrimination and the right to privacy. *Clinical Ethics* Vol. 14., No. 2. (2019) 88.

sikerességének maximalizálása és a lehető leghamarabbi terherbeesés. Ezért gyakran alkalmazzák a több embrió egyidejű létrehozását, valamint a fel nem használt embriók fagyasztva tárolását. Ez a megközelítés orvosi szempontból is indokolt, mivel a petesejtek kinyeréséhez a nőknek hormonkezelésen kell átesniük, ami egy hosszadalmas és fájdalmas folyamat. Azonban, ha egy hormonkezelés alkalmával több petesejtet nyernek ki, azokat megtermékenyítik és fagyasztva tárolják, akkor egy sikertelen beültetés esetén nem szükséges többször is átesniük a nőknek a beavatkozások sorozatán, ezen felül költséghatékonyabb is és az esély a sikerességre magasabb.²³ A szülőknek közös rendelkezési joga van a meg nem született embriók felett, dönthetnek a megsemmisítés, az adományozás vagy a kutatási célú felhasználás mellett.²⁴

Ha korlátozzák a beültethető embriók számát, akkor nem áll fenn a lehetőség a fagyasztva történő tárolásukra, ami arra kényszeríti a párokat, hogy az embriók későbbi sorsukkal kapcsolatos döntéseket időben meghozzák, így elkerülve a vitás kérdéseket.²⁵ További aggályokat von maga után a beültetett embriók száma. A 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet disztingvál a beültetett embriók számánál életkor alapján. Ezen szabályok oka, az előbbiekben tárgyalt sikeresség elérése, azonban olyan kockázatokat vonz maga után, mint az ikerterhesség, mely során magas a felmerülő komplikációk lehetősége.

2015 májusán robbant be a köztudatba az a hír miszerint egy már nyugdíjazott orvos, az ART során a saját ivarsejtjeit használta fel a megtermékenyítésre az 1970-es, 1980-as években. Az etikai szabályokat megszegve Donald Cline visszaélt az anonimitás által biztosított védelemmel. Hogyan maradhatott ennyi ideig titokban a Cline által elkövetett cselekmények sorozata? Napjaink találmányai az otthoni DNS tesztek, amelyek lehetőséget nyújtanak a vérségi kapcsolatok széleskörű vizsgálatára. Lényegében a véletlen folytán derült fény az eseményekre. A 2018-as évvel bezárólag azonosított, a Donald Cline által elkövetett visszaélések következményeként született féltestvérek száma már ötvennél járt.²⁶

A magyarországi reprodukciós klinkák működésével kapcsolatban 2015-ben jelentős

²³ Vicsek Lilla – Bauer Zsófia – Szolnoki Noémi: „A cél, hogy legyen egy kisbabád, és minden mást félreteszel” –Etikai keretek az embriókkal kapcsolatos döntéseknél a lombikeljárás során. *Szociológiai Szemle* 29/3 2019. 42.

²⁴ 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról 4 § (5) bekezdés

²⁵ Navratyl Zoltán: Az anyatesten kívüli embrió mint "jogi személy?": Egyes szabályozási alternatívák problémái az asszisztált reprodukció során létrehozott anyatesten kívüli embrió tekintetében. In: *(L)ex Cathedra et Praxis*. Xenia, Pázmány Press, Budapest, 2014. 403.

²⁶ Jody Lynee Madeira: Uncommon Misconceptions: Holding Physicians Accountable for Insemination Fraud. *Law & Inequality* Vol. 37., No. 1. (2019) 45.

botrány alakult ki egy Dániából importált ivarsejt-minta kapcsán. Az eset során a Krio Intézet által behozott mintáról kiderült, hogy genetikai rendellenességet hordozott, és azt az ivarsejtet már két terhességhez is felhasználták, mielőtt a hatóságok lépéseket tettek volna. A hatóságok szabálytalannak ítélték a dán spermiumok felhasználását, mivel azok vizsgálatát Dániában végezték, nem pedig Magyarországon. A Kúria végül az elsőfokú döntéssel egyetértett, alátámasztva azt az alapvető jogok biztosa által végzett vizsgálattal, amely feltárta, hogy az egészségügyi hatóságok megsértették a családalapításhoz való jogot.²⁷ Az anonimitás ebben az összefüggésben különösen jelentős szerepet játszik, mivel megnehezítette a donor genetikai hátterének részletes vizsgálatát és az esetleges egészségügyi kockázatok feltárását. Az import során alkalmazott anonimitási szabályok a donor személyazonosságának titkosságát garantálták, azonban egyúttal korlátozták az érintett felek számára hozzáférhető információk körét.

²⁷ Megtalálható: https://nepszava.hu/1157430_ismet-kaphatnak-dan-ivarsejteket-a-parok

2. A REPRODUKCIÓS TECHNIKÁK

Az asszisztált reprodukció olyan módszerek összessége, amelyek segítségével a természetes reprodukciós folyamatot támogatják vagy helyettesítik. Összefoglaló nevén ezek az asszisztált reprodukciós technikák (ART), melyek számos megoldást nyújthatnak a meddőség kezelésére. Az eljárásban való részvétel oka lehet a megállapított infertilitás, továbbá lehet szó egyedülálló személyek gyermekvállalási szándékáról is. Ugyanakkor említést kell tenni arról, hogy nemzetközi szinten, a leggyakrabban elterjedt az Egyesült Államokban, hogy ezen eljárás nyújtja a megoldást az azonos neműek gyermekvállalásához is, azonban Magyarországon ez nem engedélyezett. Az emberi reprodukcióra irányuló speciális eljárás olyan személyek számára érhető el, akik házastársi vagy különnemű élettársi kapcsolatban élnek, illetve bizonyos feltételek esetén, azon nők vonatkozásában is alkalmazható, akik egyedülállók válnak.²⁸

A meddőség fogalmi meghatározása szerint, ha bárminemű fogamzásgátlási módszer elhagyása mellett rendszeres szexuális együttléttel egy év eltelté alatt sem tud létrejönni sikeres terhesség, akkor a pár valamelyik tagja vagy esetlegesen mindkét fél esetében infertilitásról van szó. Mindezen felül a subinfertilitás fogalma írja le azt az esetet, amikor már esetlegesen született egy vagy több gyermek vagy igazoltan nem volt probléma a termékenységgel korábban, azonban a termékenység alábbhagyott és egy évnél huzamosabb idő szükséges a megtermékenyítéshez.²⁹

A meddőség kezelésére az orvostudomány több megoldást kínál. Egyes esetekben szóba jöhet a sebészeti kezelés, viszont Magyarországon a gyakorlat azt mutatja, hogy a párok hamarabb fordulnak az asszisztált ART-hoz. Ennek hátterében állhat a nem elegendő és megfelelő szaktudással rendelkező sebész, továbbá a 2020-ban megkezdődött eljárás, mely következtében a meddőségi klinikák állami fenntartás alá kerültek. Így szélesebb körben nyílik lehetősége az egyéneknek használatba venni ingyenesen a szolgáltatást a társadalombiztosítás terhére.³⁰ Ezzel a rendelkezéssel finansziális státuszra tekintet nélküli kiterjedt, komplex rendszer jött létre Magyarországon, amely nemzetközi szinten kiemelkedő abból a tényből kifolyólag, hogy 2024. január elsejétől ovuláció indukcióból és mesterséges ondóbevitelből legfeljebb hat beavatkozás, petesejtnyerés

²⁸ Eütv. 166. § (1) bekezdés, a) - d) pont, f) pont

²⁹ EMMI szakmai irányelv- az infertilitás és subfertilitás kivizsgálásáról és az asszisztált reprodukciós kezelésekről. IV fejezet: Meghatározások, 1. fogalmak.

³⁰ Eütv. 169. § (1) bekezdés

céljából történő gyógyszeres stimulációból legfeljebb öt beavatkozás is igénybevehető a társadalombiztosítás terhére.³¹

Megkülönböztetjük a mesterséges ondóbevitelt (inszemináció), az in vitro fertilizációt, az intracitoplazmatikus spermiuminjekciót és a donorinszeminációt. A mesterséges ondóbevitel során a speciálisan előkészített hímivarsejteket közvetlenül a méhbe juttatják, ezután a megtermékenyítés folyamata a természetes módon zajlik tovább minden egyéb tekintetben. Az IVF során a petesejtet az anya testén kívül, meghatározott laboratóriumi körülmények között termékenyítik meg.³²

Az egyes eljárások során a gyermekek nem szükségszerűen, viszont egyes esetekben gesztációs és genetikai kapcsolatban állnak biológiai édesanyjukkal és édesapjukkal. Ide tartozik például a homológ in vitro fertilizáció (IVF), amelynek során a petesejtet és a spermiumot laboratóriumi körülmények között, Petri-csészében termékenyítik meg. További példa, amely során nincs szükség donorivarsejtre a homológ intracitoplazmatikus spermiuminjekció (ICSI), amely során egyetlen spermiumot fecskendeznek közvetlenül az érett petesejtbe. Más eljárások esetén a gyermek genetikai összeköttetése az egyik szülőhöz részleges vagy hiányzik: például donor spermium alkalmazásakor, a donor inszeminációnál, (DI) az így született gyermek kizárólag az anyával lehet genetikai kapcsolatban; petesejtdonáció esetén pedig csak az apával. Amennyiben mindkét ivarsejt, vagyis a petesejt és a spermium is donorforrásból származik (embrió adományozás), a gyermek nem rendelkezik genetikai kapcsolattal egyik szülőjével sem.³³

A dolgozatom vizsgálatának tárgya az anonimitás, ezért a kapcsolódó téma szerint a mesterséges megtermékenyítés során azon eseteket vizsgálom, amikor a hímivarsejt egy harmadik személytől, bizonyos donortól kerül felhasználásra, hiszen ebben az esetben jár a jogszabályok által garantált anonimitás a donor részére.

³¹ 49/1997. (XII. 17.) NM rendelet a kötelező egészségbiztosítás keretében igénybe vehető meddőségkezelési eljárásokról

³² EMMI szakmai irányelv- az infertilitas és subfertilitas kivizsgálásáról és az asszisztált reprodukciós kezelésekről.IV fejezet: Meghatározások, 1. fogalmak.

³³ Katherine H. Shelton – Jacky Boivina – Dale Haya – Marianne B.M. van den Breea, – Frances J. Riceb – Gordon T. Haroldcand – Anita Thapar: Examining Differences in Psychological Adjustment Problems Among Children Conceived by Assisted Reproductive Technologies. *International Journal of Behavioral Development*, Vol. 33., No. 5. (2009) 386-387.

3. AZ IVARSEJT DONOROK KRITÉRIUMAI

Ebben a fejezetben részletesen bemutatom a hímvarsejt donorok és a petesejt donorok jelentőségét, valamint néhány lényeges információt ismertetek a rájuk vonatkozó kritériumok kapcsán. A hímvarsejt donor fontosabb szerepet kap a dolgozatomban, hiszen az anonimitás tekintetében a spermadonáció bír lényegi relevanciával. Ez a kérdéskör azonban nagyon árnyalt képet ad és összetett okokra vezethető vissza, ezért mindenképpen fontosnak tartom, hogy szót ejtsünk a női ivarsejt donorról is.

3.1.A hímvarsejt donorról

A jogszabály a művi megtermékenyítést támogatja az Országos Kórházi Főigazgatóság Humán Reprodukciós Igazgatóságának (OKFŐ HRI) ellenőrzése alatt álló intézményekben, amit meg kell különböztetni a 'privát' donoron keresztüli adományozástól.³⁴ Úgynevezett privát donorról akkor beszélünk, ha a meddőséggel érintett pár sajátos megoldást talál, miszerint egy ismerős ajánlkozik hímvarsejt donációra vagy akár interneten pénzszolgáltatásért cserében találnak jelentkezőt. Ezekben az esetekben számottevő izgalmas jogi kérdés merül fel, azonban szó sincs anonimitásról. Ezen esetet a magyarországi jogszabályok nem engedélyezik. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV törvényben (továbbiakban: Eütv.) meghatározottak kizárólag a kijelölt reprodukciós klinikáknak megengedett a minta rendelkezésre bocsátása. A donor az ivarsejt adományozásáért anyagi ellenszolgáltatást nem kaphat, azonban az adományozás következtében felelő indokolt és igazolt utazási költségét vagy kiesett jövedelmét az egészségügyi szolgáltató utólag megtéríti, akkor is ha a donáció később a donor önhibáján kívül nem vezet a megfelelő eredményre.³⁵ Ezenfelül a mintáknak meg kell felelnie számos egészségügyi kritériumnak és ezért az adományozó egy teljeskörű ingyenes orvosi kivizsgálásban részesül, ³⁶ ami akár tekinthető egyfajta ellenszolgáltatásnak is. A kivizsgálás magába foglalja a családfaellenőrzést, pszichológiai kivizsgálást, illetve nemi

³⁴ Navratyil Zoltán: Rejtett generációk? – A hímvarsejt adományozás anonimitása és az apaság útvesztői. *Iustum Aequum Salutare*, XVIII. 2022/3. 108. [továbbiakban: Navratyil (2022/3a)]

³⁵ 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról 3. § (2) bekezdés

³⁶ 1997. évi CLIV. törvény - az egészségügyről 170. §

betegségek szűrését és laboratóriumi vizsgálatokat.³⁷ Donor csak az lehet, aki nem töltötte be a 35. életévét, illetve cselekvőképes személy.

3.2.A női ivarsejt donorról

A női ivarsejt adományozása kapcsán az anonimitás vizsgálata nem szükséges hazánkban. Miért is lehet ez? A kérdés összetett és nem is lehet rá egyetlen választ adni. Az orvostudomány grandiózus fejlődésen ment át viszonylag rövid idő alatt, ennek egyik indikátora, hogy napjainkban már képesek a szakemberek a kinyert petesejteket huzamosabb időn keresztül életben tartani.³⁸ Abban az időszakban viszont, amíg a technológia nem volt adott a petesejt tárolásra, a donor és a recipiens egyidőben tartózkodott a kórházban, ami azt eredményezte, hogy egymás mivoltáról tudva várakoztak az eljárás elvégzésére. Ezen helyzetben az anonimitás nem is állt fenn.

További problémakör, az eljárás kivitelezésének körülményeiből derül ki. A női ivarsejt adományozására is látszólag úgy van lehetőség, miszerint cselekvőképes személy adományozhat 18. és 35. életév között, azonban mégis eltér, a hímvarsejt donorok körében fentebb leírt követelményektől.³⁹

A petesejt kinyerése és az ahhoz kapcsolódó műtéti folyamatok invazív eljárást igényelnek, mint a hormonkezelés, petefészek stimuláció, petesejt műtéti úton történő kinyerése. Mindezek okán a hímvarsejt donációhoz képest lényegesen kevesebb számban vállalkoznak rá, hiszen a fentebb említett beavatkozások fájdalommal járhatnak és sokkal körülményesebbek eljárást igényelnek, mint a hímvarsejt kinyerése. Hozzá kell tenni továbbá, hogy a donorok ismeretlen recipiens számára vállalják az adományozást, anyagi ellenszolgáltatás nélkül, mások érdekeinek, gyermekvállalási vágyainak önzetlen előmozdítására. Megfigyelhető volt, hogy az említett eljáráson így elhanyagolható számú női donor mutatott hajlandóságot a részvételre. Ezen okból a jogalkotó észlelte a szabályozás visszasságát, hiszen amíg a hímvarsejt donáció során ez az eljárásrend teljességgel működőképes, addig a női ivarsejteknél nem tartható. A létrejött anomália

³⁷ 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról, 3. számú melléklet a 30/1998. (VI. 24.) NM rendelethez

³⁸ Navratyil (2022/3a) i. m. 98.

³⁹ Dósa Ágnes – Hanti Péter – dr. Kovácsy Zsombor: *Nagykommentár az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényhez*. Wolters Kluwer Kft., 2017.

feloldására 2006. január 1-jétől került sor, amikor lehetővé vált az irányított petesejt donáció. Az irányított donáció kapcsán az Eütv. további feltétele szerint a donor és a recipiens között rokoni kapcsolatnak kell fennállni, hiszen a fájdalmas eljárás a női donor egyes családtagja érdekében hamarabb volt hajlandó átesni. Ez a szabályozás azt eredményezi, hogy a recipiens számára ismert a donor személyazonossága.⁴⁰ Az ismertetett körülmények miatt a továbbiakban a női ivarsejt donációt nem tanulmányozom, hiszen a speciális szabály okán a számottevő gyakorlatban női donor esetén nincs anonimitás.

⁴⁰ 1997. évi CLIV. törvény - az egészségügyről 171.§ (4) bekezdés

4. A DONOR ANONIMITÁS

Az anonimitásra vonatkozóan különböző Európai országok eltérő szabályozási módszert alkalmaznak. Lentebb kifejtem a Magyarországon jogszabályba foglalt előírásokat és feltételeket, majd sorra veszem több ország hasonló vagy éppen szokatlan, a magyar szabályozáshoz képest rendhagyó jogi megoldásait, amely átfogó képet ad, hogy mik azok a megoldások, amelyek összhangban vannak a recipiens szülők, a születendő gyermekek és a donorok érdekeivel is.

4.1. Magyarország álláspontja az anonimitás kapcsán

Magyarországon az adományozási eljárásban előfeltétel, hogy a donor személyesen jelenjen meg az ivarsejt- felajánlás elfogadására jogosult intézmények egyikében. Ezen kikötés azért szükséges, mert így azonosítható, hogy az ivarsejt minta ténylegesen a kivizsgált donortól származik. Ezt követően az adományozó köteles írásbeli nyilatkozatot tenni, ennek tartalmában ismerteti nevét, nemét és születési idejét. Ezeket az információkat csak az egészségügyi szolgáltató ismerheti meg. Ezen felül a nyilatkozatnak tartalmaznia kell az adományozó fizikai megjelenésére vonatkozó leírást és a már korábban megállapított, általa ismert betegségeit. Az utóbb felsorolt adatok megismerhetőek a recipiens által, hiszen a donor személyének megállapítására nem alkalmas adatok körébe tartozik a donor kórtörténete, illetve fizikai jellemzői.⁴¹

A fentebb leírtakat összegezve Magyarországon a recipiens szülők, vagy a megfelelő kor elérése után a gyermek számára is rendelkezésre bocsájtanak meghatározott adatokat, de azon adatok nem lehetnek alkalmasak a donor személyazonosságának megállapítására.⁴² Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény értelmében a személyazonosításra alkalmas adat: „az érintett születési családi és utóneve, házassági neve, születési neme, születési helye és ideje, anyja születési családi és utóneve, az érintett személyi azonosítója, előző születési családi és utóneve vagy házassági neve, állampolgársága, előző állampolgársága, valamint lakcíme”. A kiadható adatok körébe tartozik például a donor orvosi kórtörténete, amely elősegíti a gyermek saját kórtörténetének felállítását, illetve az esetleges

⁴¹ Nagykomentár az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényhez 171. §

⁴² Weiss Emilia: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai. In: Bán Chrysa et al: *Ius privatum – Ius commune Europae. Liber Amicorum Studia Ferenc Mádl Dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, 2001. 265-266.

genetikailag öröklődő betegségek megismerését.

4.2. Németország megközelítése e kérdésben

Ezzel a szabályozási rendszerrel teljesen ellentétes a németországi szemlélet. A német jogi szabályozás alapján megengedett a donor személyére vonatkozó bármilyen adat ismertté tétele a recipiens és gyermeke számára.⁴³ Németországban 2018-ban kiadott spermadonor-nyilvántartásról szóló törvény (*Samenspenderregistergesetz*) egy nagy horderejű változást eszközölt. A törvény létrehozott egy, hímvarsejt donorok adatait vezető központi nyilvántartást, amihez hozzáférést biztosítanak a donor által fogant gyermekeknek 16 éves koruktól. Ezen felül a törvényes képviselőjüknek is lehetősége van hozzáférni, rájuk vonatkozóan azonban nincs időbeli korlát.⁴⁴

Érdemes megemlíteni egy jogesetet, Sarah P. ügyét, melyben a 22 éves Sarah P. volt a felperes, aki spermadonortól fogant, az alperes pedig a biológiai szülője volt. 2013-ban amikor zajlott a tárgyalás még sok olyan eset volt, amiben ki volt kötve az anonimitás az asszisztált reprodukció körében, hiszen 2018-ban hozták a fentebb említett törvényt, amely hozzáférést biztosított a spermadonorok nyilvántartásához. Az ügy érdekessége tehát, hogy elsőfokon az ítélet nem a felperes javára szólt, nem engedélyezték volna számára az információkhoz való hozzáférést. Az alacsonyabb fokú bíróságok érvelése az volt, hogy a felperes már 21 évet élt úgy, hogy nem volt számára elérhető olyan információ, ami alkalmas lett volna biológiai édesapja beazonosítására és látszólag nem szenved lelki hiányokban és mentális hátrányokban. Ezen érvelést nem fogadta el a fellebbviteli bíróság és Sarah P. javára döntöttek.⁴⁵ A német jog gyakorlatát vizsgálva általánosan megállapítható, hogy a jogrendszerükben a gyermek származásának megismeréséhez való joga hangsúlyosabb és előrébb való, mint a donor anonimitáshoz való joga. Ezen megállapításomat igazolja a bemutatott jogeset is.

4.3. Anglia jogi szabályozása

Az alábbi fejezetben Anglia és Wales közös jogrendszerére érvényes szabályozást vizsgálom, ezen régióban alkalmazott megoldási rendszer meglehetősen haladó szellemiséget tükröz az

⁴³ Navratyil (2022/3a) i. m. 96.

⁴⁴ Maiara Giorgi: Collision of Interests in the Assisted Human Reproduction with Donor Sperm in Germany and Brazil. Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky 2020.

⁴⁵ OLG Hamm, 06.02.2013 - I-14 U 7/12.

anonimitás eltörlése kapcsán. A szabályozásért egy állami szerv felel, ami a Humán Fertilizációs és Embriológiai Hatóság⁴⁶ nevet viseli. Az angliai szabályozás kulcsfontosságú eleme a beleegyezés. A rendszer bizonyos korlátokkal ugyan, de nyitott információáramlást biztosít, amennyiben az érintett felek hozzájárulnak. A donáció útján született gyermekek 16. életévük betöltése után lehetőséget kapnak a biológiai szülőjük személyiségének azonosítására nem alkalmas adatokat kérni, illetve adott számukra az is, hogy információkat kérjenek arról, hogy a saját donorjuktól hány gyermek született meg rajtuk kívül.⁴⁷ Fontos hangsúlyozni, hogy ezen információ sem lehet alkalmas arra, hogy a biológiai féltestvérek beazonosítsák egymást. Ennek ellenére, ha a donor hozzájárul, lehetőség nyílik arra is, hogy kapcsolatot teremtsen a donor és a gyermek, hiszen az adományozó előzetes hozzájárulásával a hatóság megosztja a személyazonossága feltárásához szükséges adatokat a kérelmező gyermekkel.⁴⁸ A jelen leírtak igazak a donor számára kiadható információk kapcsán is, tehát szintúgy megtudhatja a donor, hogy hány gyermek született a közreműködésével, mi a született gyermekek neve és melyik évben születtek meg. További látványos rendszerbeli praktika a genetikai hovatartozás megismerésének egy részéhez a féltestvérek identitásának feltárása. A Donor Sibling Link lehetővé teszi az elérhetőségek megosztását azok között, akik azonos donorok által fogant testvérek. Ha az egyén donorral fogant testvére vagy testvérei csatlakoztak a Donor Sibling Linkhez, akkor a klinikák által megadott információk alapján összekapcsolja az oldal a feleket egymással. A részvételhez tizennyolc évesnél idősebbnek kell lennie a regisztrálónak, és 1991. augusztus 1-je után kell születnie, hiszen a nyilvántartást ezen dátumtól kezdve vezetik.

4.4. Svédország intézkedései az anonimitás tekintetében

A legszemléletesebb negatív példa az anonimitás megszüntetésére Svédország joggyakorlata volt 1985-ben. Jogszabályi szinten megengedetté vált bármilyen a donorral kapcsolatos adat megismerése. Ezen intézkedés egy jelentős hiányt eredményezett az adományozás tekintetében. A rendelkezésre álló statisztikák alapján a svéd reprodukciós klinikák csaknem fele lezárta reprodukciós programját és a nyilvánosságra hozott adatok szerint az addigi évente jelentkező új donorok száma lecsökkent 200 donorról 30 donorra.⁴⁹ A

⁴⁶ Eredeti nevén angolul: *Human Fertilisation and Embryology Authority*

⁴⁷ Statutory Instrument 2004. No. 1511: The Human Fertilisation and Embryology Authority (Disclosure of Donor Information) Regulations 2004.

⁴⁸ Navratyil (2022/3a) i. m. 104.

⁴⁹ Leslie Francis: *Sperm and Egg Donor Anonymity: Legal and Ethical Issues* in Oxford Handbook of

fenti példa alapján arra lehet következtetni, hogy a mindennemű korlátozásoktól mentes, teljes mértékben nyílt adományozás kialakítása nem eredményez kedvező kimeneteleket, ugyanakkor a bemutatott németországi rendszer alapján az anonimitás feloldása egy működőképes modellt mutat a jelenlegi helyzet tükrében. Ennek háttérében feltételezhetően az idő haladtával átformálódott szemléletváltozás áll.

4.5. Egyesült Államok irányvonala

A szabályozások lefedettsége oldaláról megközelítve az anonimitás kérdését, érdekes adatokat szűrhetünk le az Egyesült Államok szabályozási rendszerének egy szegmenséből, amely olyan spermadonációs modellt tart fenn, ahol a spermabankokat nem vonják felelősségre a hanyag adományozási irányelvekért.⁵⁰ Az Egyesült Államokban nincs egységes szabályozás sem szövetségi, sem tagállami szinten, csupán a szakmai szervezetek ajánlásait magukra vállalva korlátozható az intézmények ivarsejt felhasználási gyakorlata. A reprodukciós eljárás fókusza a profit szerzésére irányul, ami hatékonyabban elérhető a szigorú szabályozás hiányával. Habár kisebb mértékben, mint az Egyesült Államokban de hasonlóan működik Dániában is a hímvarsejt adományozás abban a tekintetben, hogy a donorok motivációja az adományozásra a kereseti lehetőség. Egy 2014-ben folytatott dán kutatás kimutatta, hogy a hímvarsejt adományozás mögötti indítékok sokfélesége megfigyelhető, mely elsősorban a pénzbeli ellenszolgáltatásra és csak másodlagosan az önzetlen szándékokra épít. A dán donorok többsége a gazdasági kompenzáció vagy az anonimitás megszüntetése esetén leállítaná az adományozást.⁵¹ Ez a rendszer bár a profit realizálás céljából kiválóan működik, mégis számos etikai problémát vet fel, mint például egy donor hímvarsejt mintáinak ellenőrizetlen számban való felhasználása, hiszen az intézmények nem kötelesek nyilvántartást vezetni az ugyanazon adományozótól származó minták felhasználása kapcsán, ami akár jóhiszemű vérfertőző kapcsolatokhoz is vezethet.

Továbbá az Egyesült Államokban is van példa olyan jogesetre, hogy a donorok személyazonosságának a felfedését kellett mérlegelnie a bíróságnak, azonban a felfedés mellett nem szólt egy ítélet sem. Ezen a helyzeten változtatott a Johnson kontra Superior

Reproductive Ethics, Oxford University Press, 2015. 4.

⁵⁰ Aliya Shain: A veil of Anonymity: Preserving Anonymous Sperm Donation While Affording Children Access to Donor-Identifying Information. *City University of New York Review*, Vol. 19., No. 2. (2016) 313.

⁵¹ Bjørn Bay – Peter B Larsen – Ulrik Schiøler Kesmodel – Hans Jakob Ingerslev: Danish Sperm Donors Across Three Decades: Motivations and Attitudes. *Fertility and Sterility*, Vol. 101., No. 1. (2014) 252-257.

Court ügy, ahol a genetikai szülő kilétének felfedése másodlagos jelentőségű volt az állítólagosan hibás spermát biztosító klinika ellen benyújtott kártérítési igényekhez képest.⁵² A bíróság megállapította, hogy bizonyos körülmények között a megtermékenyítéssel kapcsolatos iratok, „beleértve a spermadonor azonosító adatait és az ezekhez tartozó információkat”, nyilvánosságra hozhatók. Mivel a feljegyzések kiadását a szülők kérték, a bíróságnak nem kellett döntenie az utódok perjogairól a nyilvánosságra hozatallal kapcsolatban. Ugyanakkor ezen ítéletével a bíróság hagyott egy nyitott kaput a jövőben megjelenő, a donorok személyazonosítására alkalmas adatok felfedése kapcsán.⁵³

Általánosan megállapítható, hogy azon országok, amelyek megtiltották a hímvarsejt donáció anonim formáját, legalább egy rövid távú visszaesést tapasztaltak az önkéntes ivarsejt adományozás körében.⁵⁴ Ezen statisztikák nem állapítanak meg közvetlen okozati összefüggést a donorok anonimitásának megszűnése és a spermadonorok mennyisége között, - hiszen vonatkozhat egy pillanatnyi állapotra a megváltozott szabályozás okán beállt bizonytalanságok kapcsán - de erős összefüggésre utalnak.

A meglátásom szerint azonban az eltéréseket és a hasonló jogi praktikákat összevetve kijelenthető, hogy az anonimitás teljes körű megtörése zavart okozna a reprodukciós eljárások körében, ami ugyan demográfiai szempontból nem szignifikáns, hiszen a reprodukciós eljárásban születettek száma kevesebb, mint a természetes módon született gyermekek száma, azonban így is a születésszámban kimutatható csökkenést lehetne tapasztalni és társadalmi bizonytalanságokat hozna létre a hagyományos családmoddal való eltéréssel. Ezen kifejtett okok miatt elengedhetetlenül fontos, hogy a magyar joggyakorlat által alkalmazott anonimitást megfelelő módon megőrizzük és garantáljuk. Az anonimitás kérdése a fejlődő technológia és infokommunikációs eszközök robbanásszerű elterjedésével sérül, amely a jogi szabályozásban nem jelenik meg és fontos megoldandó probléma.

⁵² Lauren Gill: Who's Your Daddy: Defining Paternity Rights in the Context of Free, Private Sperm Donation. *William and Mary Law Review* Vol. 54, No. 5 (2012.) 1715.

⁵³ Naomi Cahn: The New Art of Family: Connecting Assisted Reproductive Technologies & Identity Rights. *University of Illinois Law Review*, Vol. 2018., No. 4. (2018.) 1447.

⁵⁴ Francis i.m. 4.

5. AZ AKTUÁLIS DILEMMÁK AZ ANONIMITÁS KÖRÉBEN

Az évek során az orvostudomány előrehaladásával, különböző technikákat és modernebb eljárásokat fejlesztettek ki a szakemberek az asszisztált reprodukció és az IVF körében. Ezzel párhuzamosan az orvostudomány további területei is szignifikáns innováción estek át, mint az otthoni DNS tesztek megjelenése a piacon. Ezen tesztek fogyasztói szinten történő felhasználása tovább bonyolítja a donor anonimitásának kérdéskörét. Az otthoni DNS tesztek új megközelítést adtak az orvostudományban az egészség monitorozására, egészségmegőrzésre és a preventív orvoslásra a genetikai hajlamok feltérképezésével. A tesztek lehetővé teszik, hogy az otthonunk kényelmében vett nyálminta alapján a szakemberek megvizsgálják a DNS-ünket. Az egyik legnagyobb DNS vizsgáló internetes oldal a MyHeritage, ami egy Egyesült Államokbeli cég, de már Magyarországon is elérhetőek a szolgáltatásaik. Becslések alapján 2019 elejéig több mint 26 millió fogyasztó csatlakozott kereskedelmi génkutatási és egészségügyi adatbázishoz, megosztva DNS-adatait. Amennyiben a növekedési ütem továbbra is hasonló marad, 2 éven belül ezek az adatbázisok több mint 100 millió ember genetikai információját tartalmazhatják.⁵⁵ Az akkori növekedési ütem alapján egyes előrejelzések azt valószínűsítették, hogy 2021-re ez a szám elérheti a 100 milliót.⁵⁶ A pontos felhasználói számok eltérhetnek a különböző forrásokban, de a trend egyértelmű: a DNS-adatbázisok mérete továbbra is növekszik, bár a korábbi előrejelzéseknél mérsékeltebb ütemben, többek között az adatvédelmi aggályok is lassították a növekedést.

Mindössze csak egy nyálmintát kell venni a vizsgált illetőtől, amit feladnak postai úton és ezt követően 3-4 héten belül részletes feltérképezést kapnak az egyének a család történetéről, eredetéről és az etnikumukról. A laborban végeznek etnikai becslést is, amely lényegében egy összevető elemzés, megmutatja, hogy a minta DNS egyes szegmensei a Föld melyik részéről származnak. Ezt a mintát összevetik a korábban regisztráltak által szolgáltatott adataival, így az egyén információkhoz jut lehetséges közeli hozzátartozóival kapcsolatban. Az ügyfelek a teszt eredményeinek kézhez vételét követően a DNS-fájlt, amelyet az adott szolgáltatótól kaptak, más adatbázisokba is

⁵⁵ Antonio Regalado: More than 26 Million People Have Taken an at-Home Ancestry Test, *MIT Technology Review* február. 11, 2019. Megtalálható: <https://www.technologyreview.com/2019/02/11/103446/more-than-26-million-people-have-taken-an-at-home-ancestry-test/>

⁵⁶ Razib Khan – David Mittelman: Consumer Genomics will Change your life, Whether You Get Tested or Not. *Genome Biology*, Vol. 19., No. 120. (2018) 1.

feltölthetik, jellemzően díjmentesen vagy alacsony költség ellenében.⁵⁷ Ez jelentősen növeli annak esélyét, hogy genetikai egyezéseket találjanak, ami a DNS-vizsgálatok egyik legfőbb vonzerejét adja: a családi kapcsolatok felkutatását. Azonban hozzá kell tenni, hogy egyeseknek lehet szerencséje, viszont egy közeli genetikai kapcsolatot találó egyezés még ritka, hiszen az azonosítás gyakran egy összetett folyamat, ami akár szakértelmet is igényelhet.⁵⁸ Bár a jelenlegi helyzetben a tesztek alkalmazása és a genealógiai adatbázisok elterjedtsége Magyarországon még nem mondható fenyegetően széleskörűnek, az Egyesült Államokban ezek terjedése napról napra egyre jelentősebbé válik. Várható, hogy a következő néhány évben Európában is hasonló tendencia lesz megfigyelhető.⁵⁹

Egy gyakorlati példával szemléltetve a fentebb leírtak alapján, ha a véletlen folytán egy donor beregisztrált az adott szolgáltatóhoz genetikai betegségeinek feltérképezésére, könnyen lehet, hogy információkat kap a hímivarsejtjéből fogant gyermekről vagy megfordítva, a gyermek kap információt a biológiai (donor) szülőjéről, akivel a rendszer közeli hozzátartozói kapcsolatot észlelt. Továbbá az is elképzelhető, hogy a gyermek biológiai szülője éppen nem regisztrált a szolgáltatóhoz, de ha a donor valamelyik közeli hozzátartozója igen, akkor a rokoni kapcsolat ugyanúgy észlelhető és egy lépéssel közelebb kerül a donor által fogant gyermek a biológiai szülője azonosításához.⁶⁰ A fentiekben bemutatott példák nem csupán elméleti felvetések, hanem konkrétan megtörtént események az Egyesült Államokban.⁶¹ Sőt az a helyzet is elképzelhető, hogy olyan egyén kezébe kerül egy ilyen otthoni DNS teszt, akinek semmi oka feltételezni, hogy nem a hagyományos módon fogant, és ezen teszt elvégzése során szerez tudomást arról, hogy donortól fogant.⁶² Bár a szülőknek kötelességük lenne elmondani a gyermekeknek a származásuk körülményeit, ez a kötelesség semmilyen formában nem kikényszeríthető államilag. Ezen technológia elterjedése azt eredményezi, hogy a donorok

⁵⁷ Fiona Darroch – Ian Smith: Establishing Identity: How Direct-to-Consumer Genetic Testing Challenges the Assumption of Donor Anonymity. *Family Court Review*, Vol. 59., No. 1. (2021) 105.

⁵⁸ Pascal Borry – Olivia Rusu – Wybo Dondorp – Guido de Wert – Bartha Maria Knoppers – Heidi Carmen Howard: Anonymity 2.0: Direct-to-Consumer Genetic Testing and Donor Conception. *Fertility and Sterility*, Vol. 101., No. 3. (2014) 630-632.

⁵⁹ Joyce C. Harper – Debbie Kennett – Dan Reisel: The End of Donor Anonymity: How Genetic Testing is Likely to Drive Anonymous Gamete Donation Out of Business. *Human Reproduction*, Vol. 31., No. 6. (2016) 1138.

⁶⁰ Peter G. McGovern, M.D. – William D. Schlaff, M.D.: Sperm Donor Anonymity: A Concept Rendered Obsolete by Modern Technology. *Fertility and Sterility*, Vol. 109., No. 2. (2018) 230.

⁶¹ CBS News: Woman uses DNA test, finds sperm donor — and pays a “devastating” price. Megtalálható: <https://www.cbsnews.com/news/woman-finds-sperm-donor-after-using-dna-test-raising-questions-about-donor-anonymity/>. January 31, 2019

⁶² Cahn i. m. 1454.

anonimitása megfakul és teljesen ellentétes a jogszabály által garantált anonimitással.

A DNS elemző oldalakon felül létrejöttek főleg az Egyesült Államokban a donor szülő kereső oldalak is. Ilyen például a [Searching for my sperm donor father.org](http://www.searchingformyspermdonorfather.org), vagy a Donor children weboldal. A Searching for my sperm donor father honlap azt hirdeti, hogy céljuk a donáció által elszenvedett szeparáció megszüntetése a vérszerinti rokonok között, egy olyan ideológiát eredményezve, ami behatol a donor magánéletébe.⁶³ A Donor children oldal küldetésének tűzte ki a biológiai szülők és a recipiens családok összekötését, ezzel létrehozva egy egyesült közösséget.⁶⁴ Magyarországon az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban Info. törvény) rögzíti az adatkezelés alapvető szabályait, az adatok célhoz kötöttségét, tisztességes kezelését és megfelelő védelmét. Az Info. törvény továbbá biztosítja a személyes adatok védelmét, amelyek körébe a donor adatai is beletartoznak, addig amíg alkalmasak személyiségének azonosítására. Márpedig ezen oldalak létrehozásának fundamentális célja a donor azonosítása ezért kijelenthető, hogy sérti az Info. törvény rendelkezését. Bár Magyarországon eddig nem alakult ki olyan, a témában jelentős médiafigyelmet kapó, a donorok anonimitásának leleplezésére törekvő honlap vagy szervezet, amely szervezett keretek között működne, a jövőbeli megjelenésének lehetősége aggodalomra ad okot. Jelenleg csak különböző zárt és nyílt Facebook-csoportok állnak rendelkezésre a spermadonációval kapcsolatos diskurzushoz. Véleményem szerint azonban pusztán csak idő kérdése, hogy egy hasonló platform létrejöjjön. Ezen körülményeket figyelembe véve felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi fejlődő technológiák tükrében a jogi szabályozás által biztosított teljes anonimitás valóban garantálható-e.

⁶³ Ez egy olyan weboldal, amely részletesen bemutatja a donorral fogant embereket, akik spermadonor apjukat keresik. Bővebben: <http://www.searchingformyspermdonorfather.org/>

⁶⁴ Az első világméretű közösségi hálózat a donor segítségével fogant emberek és ezen egyének szociális szülei számára, amely összekapcsolja a biológiai családot és a donor közösséget támogatás céljából. A közösség célkitűzései között szerepel egy olyan csoport létrehozása, amely a médiában, a tudományos kutatásban és a jogalkotás megváltoztatásában is hallatja a hangját. Megtalálható: <https://donorchildren.com/>

6. AZ ANONIMITÁS MEGSZŰNÉSE PROBLÉMA VAGY POZITÍVUM?

Az anonimitás kérdéskörének vizsgálata több oldalról is megközelíthető. Ebben a fejezetben sorra veszem az érintettek eltérő érdekeit, illetve az anonimitás megszűnésének következményeit mérem fel, rávilágítva, hogy a kialakulóban lévő változások inkább problémát jelentenek vagy pozitív hatással vannak a különböző érintettek számára.

6.1. A donorok érdekei és motivációja

Jogi értelemben véve a donor helyzete apasága tekintetében Magyarországon kétséget kizáróan rendezett. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) szerint az apasági vélelem, ha az anya házassági kötelékén alapuló vélelem szerint nem állapítható meg, akkor a gyermek apja, aki az anyával a reprodukciós eljárásban részt vett és származása az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárás következménye. Ezek alapján a donor nem minősül törvényes szülőnek, ezért nincs jogi kötelezettsége a gyermekkel szemben, és nem rendelkezik jogokkal a gyermek nevelését illetően. Az apaság megállapítására irányuló pereket érintő magyar szabályozás egyértelműen kizárja annak lehetőségét, hogy az ivarsejtet adományozó donor apaságának megállapítását kérjék.⁶⁵ Továbbá, a donor nem kötelezhető semmilyen jogalapon olyan anyagi támogatást nyújtani a megszületett gyermek számára, mint a tartásdíj. Ezen okok miatt is döntenek a donorok az adományozás mellett, hiszen számukra törvényben garantált a mindennemű kötelezettség hiánya a megszületett gyermek irányában. A donorok szempontjából az anonimitás felszámolja a jogi apai státuszt, ugyanis ők csak a megtermékenyítési láncolat egyetlen szeme. Ezen felül az anonimitás fenntartása elősegíti az adományozási kedvet azáltal, hogy csökkenti a donorok jövőbeli kapcsolatfelvételtől és jogi konfliktusoktól való félelmét. Az olyan adatok szolgáltatása a recipiens szülők vagy a gyermek irányában, amely alkalmas arra, hogy a donor személyazonossága nyilvánosságra kerüljön, a fentebb ismertetett érveket figyelembe véve zavarokat okozhat a donor családján belüli kapcsolatokban is. Lehetséges, hogy a donor soha nem tájékoztatta a családját, hogy ivarsejt donációban vett részt és léteznek olyan gyermekek, akiknek megszületéséhez hozzájárult. A donor oldaláról ezen információ elhallgatásának oka lehet az is, hogy az

⁶⁵ Ptk. 4:103. § (5) bekezdés

ivarsejt adományozást követően a donorok nem kapnak tájékoztatást arról, hogy a leadott mintájukat valaha felhasználják és ha felhasználják, akkor hányszor. Továbbá, a donorok esetleg vonakodhatnak attól, hogy felfedezzék, hány utód fogantatásához nyújtottak támogatást; ezzel párhuzamosan aggódhatnak a jogi felelősség kérdései miatt, valamint az érzelmi igényekkel küzdő utódok sorsa miatt is.⁶⁶

Egyértelművé válik tehát, hogy a donoroknak nem áll érdekükben, az, hogy a személyazonosságuk azonosítására alkalmas adat rendelkezésre álljon a recipiens szülők vagy megszületett biológiai leszármazottjuk számára.

6.2. A recipiens szülők perspektívája

A szülők érdekeinek elemzése során a helyzet komplexitása fokozódik. Míg a donorok esetében egyértelműen az anonimitás fenntartása a domináló érdek, a recipiens szülők számára vegyesek az anonimitást támogató és ellenző érvek. Ha gyermekük vágyik a genetikai származásának feltárására, az közvetlenül érintheti a szülők érdekeit, hiszen a szülők mindent meg akarnak tenni gyermekük jólétéért és az anonimitás eltörlése lehetőséget biztosítana a gyermek számára a származásának megismerésére.

Szociológiai szempontból figyelembe kell venni, hogy a donor és a recipiens szülők közötti elvárások és kapcsolatok összetettsége konfliktusokhoz vezethet, ami kihat a családi dinamikára és az érzelmi jólétre. A donor anonimitásának megtartása hozzájárul ahhoz, hogy az asszisztált reprodukciót igénybe vett családok a hagyományos családmódelhez hasonló struktúrát alakítsanak ki, anélkül, hogy a donor személye befolyásolná azt.⁶⁷ Ezen okokból egy családi kapcsolat, amelyben a recipiens szülők és a donorok is szülői szerepet látnak el, valószínűleg ártalmasabb lenne, mint amennyi pozitív hatást gyakorol a gyermekekre. Sokakban felmerül a kérdés, hogy milyen következményekkel jár a biológiai szülő kilétének nyilvánosságra hozatala a szülői jogokra nézve. Az Eütv. értelmében az asszisztált reprodukciós eljárás során fogant gyermek vérszerinti szülőjének a reprodukciós eljárás kezdeményezését kérvényezőket kell tekinteni.⁶⁸ A feltett kérdésre a válasz viszonylag egyértelmű: a szülői jogokra nincs hatással, és a szociális (nevelő) szülők jogai változatlanok maradnak. Ha a gyermek

⁶⁶ Cahn i. m. 1466.

⁶⁷ Naomi Cahn: *The New Kinship. Scholarly Commons*, George Washington University Law School Vol. 100., No. 367. (2011) 367.

⁶⁸ Eütv. 179. § (3) bekezdés

kapcsolatot kezdeményez a donorral, az zűrzavart okozhat a családi dinamikában, mivel a donor nem rendelkezik garantált láthatási joggal és nem jogosult beleszólni a gyermekkel kapcsolatos döntésekbe. Így a donor szerepe lényegében egy családon kívüli harmadik személy jogállására korlátozódik, ami a donor tényleges jogi státuszát is jól tükrözi.

Az anonimitás eltörlésének egy általános pozitív kimenetele, hogy az anonimitás nélkül a reprodukciós eljárások megbízhatóbbak és átláthatóbbak, hiszen a donorok felelősségérzete is növekszik azonosíthatóságuk miatt. Ugyanakkor az anonimitás eltörlése a Svédországi 1985-ben bekövetkezett jogszabályi változás adataiból is látható, hogy a donorok számának csökkenéséhez vezet, így kialakítva a donorhiányt a reprodukciós eljárásokban. Mi több az események láncolataként várólisták jönnek létre, ami korlátozott hozzáféréshez vezet. Ezen gondolatmenet alapján az anonimitás nélküli reprodukciós eljárások nem kedveznek az eljárásban résztvevő párok számára.

A meglátásom szerint világos, hogy a recipiens szülők érdekei kapcsán nem rajzolódik ki egyértelmű álláspont és viszonylag nem is lényegi kérdés. A téma kapcsán az érdekek ütközésekor megfigyelhető, hogy a donor anonimitáshoz fűződő erős érdeke lesz kollízióban a gyermekek késztetéseivel, hogy genetikai kapcsolataikat megismerhessék.

6.3. A donoroktól született gyermekek nézőpontja; az identitás keresése és az anonimitás hatásai

„A családi jogviszonyban a gyermekek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek” – mondja ki a Ptk. a negyedik könyvében⁶⁹. Ez vajon azt jelentené, hogy a gyermekek érdeke a legfontosabb és azt a megoldást kell követni, amely a gyermek érdekeivel párhuzamos? A kérdésre nehezen lehet kielégítő választ találni, azonban a Ptk. 4:1. § (2) bekezdése szerint gondoskodni kell a családi és az egyéni érdekek harmonizációjáról, ami azt jelenti, hogy bizonyos esetben az ellentétes érdekek felülírhatják egymást. A gyermek szándékait figyelembe véve az tapasztalható, hogy amint tudomásukra jut a fogantatásuk körülményeivel kapcsolatos információ, túlnyomó többségben kíváncsivá teszi őket biológiai kapcsolataik feltérképezése.⁷⁰ Egyes

⁶⁹ Ptk. 4:2 § (1).

⁷⁰ Borry –Rusu –Dondorp –de Wert –Knoppers –Howard i. m. 630.

esetekben pozitív kimenetellel is járhat az anonimitás eltörlése. A gyermek emocionális fejlődésének gyümölcsöző egy érzelmi kapcsolat kialakítása a biológiai szülőjével, valamint esetleges genetikai identitászavarok kialakulásának megelőzésére is alkalmas lehet. Azonban az adományozáskor a donorok számára a személyiségükre vonatkozóan az anonimitás garantált és egy DNS teszten keresztül történő megkeresés az adományozott ivarsejtükből született gyermek részéről felborítja azokat a meghatározott feltételeket, amelyek szerint az adományozás létrejött. Még ha a donor egy ponton hajlandó is lenne kapcsolatot kialakítani a gyermekkel, az sem mindegy, hogy ezt mikori időpontban teszik meg, hiszen teljesen más a kapcsolattartás egy négyéves kisgyermekkel vagy egy harmincöt éves felnőttel. A kapcsolatfelvétel kezdeményezése egy olyan időpontban, amikor a donor személyes okokból nem hajlandó elfogadni ezt az ajánlatot, valószínűleg tartós és megoldhatatlan csalódáshoz vezet, nem pedig a remélt sikeres kapcsolatfelvételhez az adományozóval.

Angliában az anonimitás eltörlése mellett döntöttek a jogalkotók és érdekes perspektívát nyújtanak, annak kapcsán, hogy a gyermeknek vajon miért lenne érdeke az azonosításhoz szükséges információk birtokába jutni. Melanie Johnson egészségügyi miniszter azt mondta: „A donorok által fogant gyermekek nem döntenek úgy, hogy megszületnek - helyes tehát, hogy megtagadják tőlük a születésükhöz vezető adományozással kapcsolatos információkhoz való hozzáférést?”⁷¹ A leggyakrabban megfogalmazott érv az anonimitás eltörlése mellett, hogy a gyermeknek joga van származásának körülményeit megismerni és ez magába foglalja a genetikai kapcsolatainak feltérképezését is. Ettől függetlenül, ha a gyermeknek „joga” van megismerni donorát, akkor ez nem vetíti fel a donor „jogát” arra, hogy saját vagy családtagjai érdekeinek védelme érdekében elrejtse személyazonosságát?

Továbbá Derek Parfit filozófus elmélete szerint, egy személy érdekeit csak akkor lehet sérteni, ha az adott szabályozás vagy beavatkozás révén rosszabb helyzetbe kerül, mint amilyenben egyébként lenne.⁷² Mivel a donorok személyazonosságának ismerete megakadályozhatja egy gyermek fogantatását, - hiszen elképzelhető, hogy az anonimitás garanciája nélkül nem vállalja az adományozást, - ezen eljárás keretében született gyermek nem is létezne. Ennek következtében nem beszélhetünk arról, hogy az anonimitás fenntartásával károsítjuk az asszisztált reprodukciós eljárás keretében született

⁷¹ Harper– Kennett – Reisel i.m. 1139.

⁷² Derek Parfit: *Reasons and Persons*. Oxford, Clarendon Press, 1986. 351-352.

gyermeket. A kifejtett okokból, tehát nem helytálló azon érvelés, ami arra hivatkozik, hogy a gyermek érdekében járunk el, amikor a donor anonimitás megszüntetésére törekszünk.⁷³

Egy korábbi kutatás vizsgálta a reprodukzív donáció gyermekekre gyakorolt pszichológiai hatásait. A vizsgálat nem talált különbséget az érzelmi vagy viselkedési nehézségekben a spermadonációval vagy petesejtadományozással fogant gyermekek és az IVF, spontán fogant és korán örökbefogadott gyermekekből álló összehasonlító csoportok között. Azonban szinte valamennyi ilyen gyermek nem volt tájékoztatva származásának körülményeiről, azaz a donorfogantatásáról.⁷⁴ Ezért le lehet vonni azt a következtetést, hogy kizárólag a genetikai kapcsolatok hiánya miatt nem feltétlenül alakul ki a gyermekekben identitászavar.

A fentebb ismertetett kutatás eredményeitől függetlenül bravúros párhuzamot lehet állítani a DNS fontossága kapcsán a szülők és a gyermekek tekintetében. Az esetek túlnyomó többségében a meddő párok, akik az örökbefogadás helyett az IVF hosszadalmas folyamatába kezdenek, általában azért teszik ezt, mert olyan gyermek fogamzásátörekednek, aki ugyan donor segítségével fogant, de az egyik szülő révén közöttük mégis fennáll egy vérszerinti és genetikai kapcsolat. Ebben a kontextusban felmerül a kérdés, hogy nem alakult-e ki egyfajta álszentség a genetikai kapcsolat fontossága tekintetében. A donor által született gyermekek számára a donor adataihoz való hozzáférés megtagadása valójában kettős mércét teremt, amely azt sugallja, hogy a genetikai kapcsolat a szülők számára kiemelt fontossággal bír, míg gyermekeik esetében ezen információk relevanciáját lényegtelennek tekintik.

⁷³ I. Glenn Cohen: Response: Rethinking Sperm-Donor Anonymity: of Changed Selves, Nonidentity, and One-Night Stands. *Georgetown Law Journal*, Vol. 100., No. 2. (2011) 431.

⁷⁴ Susan Golombok – Lucy Blake – Polly Casey – Gabriela Roman – Vasanti Jadva: Children Born Through Reproductive Donation: A Longitudinal Study of Psychological Adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, Vol. 54., No. 6. (2013) 653–660.

7. GENETIKAI HOVATARTOZÁS MEGISMERÉSE A DONOR ANONIMITÁS MEGSÉRTÉSE NÉLKÜL

A genetikai hovatartozás megismerésének joga Magyarországon az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény kihirdetése után kezdett formálódni, melyet a magyar jogba az 1991. évi LXIV. törvény ültetett át. A 7. cikk értelmében „A gyermeket születésekor anyakönyvezik, és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen, valamint lehetőség szerint ismerje szüleit, akiknek nevelniük kell őt.”

Az Alaptörvény második cikke biztosítja az emberi méltósághoz való jogot, amely az önrendelkezési jogból levezetve kiterjed a vérségi származás megismerésének jogára is.⁷⁵ Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, amely ügy központ kérdése, hogy a gyermek vérségi származásának megismeréséhez való jogát mennyiben sérti a törvényes képviselő perindítási jogosultságainak korlátlan volta. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a gyermekek önazonosságához és önrendelkezéséhez való jogának sérelmét jelenti, ha a vérségi származása tisztázásának lehetőségét végérvényesen elvonják, például egy gyámhatósági gondnok által indított eljárás révén, amelynek eredménye végleges és nem megtámadható. A jogszabály ilyen alkalmazása az emberi méltósághoz való jogot, illetve az általános személyiségi jogot is sérti.⁷⁶ Ezen ügy kapcsán egyértelmű, hogy a donorok anonimitáshoz való joga és a donorfogant gyermek vérségi származásának megismeréséhez való joga ellentétben áll egymással. Fontos mérlegelni tehát, hogy a donorok anonimitása mennyiben összeegyeztethető a gyermekek alkotmányosan védett jogaival.

E jog azonban értelmezése után egyértelmű, hogy a gyakorlatban kifejezetten azok számára vonatkoztatott, akik nem nevelkedhetnek a saját családjukban különböző gyermekjóléti okok miatt – tehát örökbefogadó családjukban nevelkednek – de nem terjed ki a donorfogant gyermekekre. Napjainkra a civilizált országokban általánosan elismert jogelvvé vált, hogy a gyermeknek joga van megismerni származását, múltját és saját „élettörténetét”, még akkor is, ha nem a biológiai szülei nevelik őt. A Ptk. 4:2 § (2) szerint „A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék.” amely jogi keretek között az örökbefogadáson keresztül valósul meg, ha saját családjában más módon nem

⁷⁵ Körös András: A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga az új Ptk. családjogi könyvében. In: Csehi Zoltán, Koltai Andás, Landi Balázs, Pogácsás Anett (szerk.): (L)ex Cathedra et Praxis. *Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. XENIA, 2014. 390.

⁷⁶ 57/1991. (XI. 8.) Alkotmánybírósági határozat

garantálható.

Bár a családban való nevelkedés elve hasonlóan érvényes az asszisztált reprodukció révén született gyermekek esetében, e gyermekek a vérségi származásuk megismeréséhez való joguktól törvényben garantált módon meg vannak fosztva. Az Eütv. ugyanis biztosítja a donorok anonimitását. Ilyen körülmények között felmerül a kérdés: vajon alkotmányos diszkriminációról van-e szó. Az örökbefogadás esetében a biológiai szülők kilétének titkolása alapvetően nem létfontosságú, az adatok elrejtésének célja a szülői gondoskodásra szoruló gyermekek védelme. Azok a szülők, akik természetes úton vállalták gyermeküket, és később nevelésükre nem voltak képesek és ennek okán kénytelenek voltak gyermekükről lemondani, tisztában voltak a gyermekükkel szembeni kötelezettségeikkel, így az anonimitásuk garantálása számukra indokolatlan lenne. A jogok azonban nem korlátlanok. A vérségi származás megismeréséhez való jog korlátozása más jelentős érdekek, például a donor anonimitásához fűződő jog védelmére is kiterjed. Ezen felül a 13/2020. (VI. 22.) Alkotmánybírósági határozat indoklásában is választ kaphatunk még egy jelentős évrre a fentebb kifejtett jog korlátozása kapcsán. Az Alkotmánybíróság a magán- és családi élet tiszteletben tartásának jogával összefüggésben hangsúlyozta, hogy az Alaptörvény nem helyezi feltétlenül előtérbe a származás feltárásához való jogot. Az Alaptörvény szerint a családi kapcsolat alapját elsősorban a házasság, valamint a szülő-gyermek viszony képezi, amely nem feltétlenül követeli meg a vérségi köteléket. Az apasági vélelem pedig biztosítja a gyermek számára az alapvető jogokat, beleértve a fizikai, mentális és erkölcsi fejlődéséhez szükséges támogatást és védelmet.⁷⁷ Ezenkívül garantálja, hogy a gyermek családi környezetben nevelkedjen, és tényleges családi gondoskodást élvezhessen.⁷⁸ Az asszisztált reprodukció és az örökbefogadás alapvetően formálja át a családdal kapcsolatos hagyományos elképzeléseinket, hiszen a családot nem kizárólag biológiai egységként, hanem társadalmi konstrukcióként is értelmezzük. Az ilyen családformák esetében a biológiai kötelék helyett a kapcsolatok érzelmi és szociális alapjai kerülnek előtérbe, amelyek új megközelítéseket követelnek a jogi és társadalmi normák szintjén.⁷⁹

⁷⁷ Szeibert Orsolya: Apák és gyermekek – A gyermek joga származása, és különösen apai származása megismeréséhez az apasági vélelmekkel összefüggésben. *Iustum Aequum Salutare*, 2022/3. 159.

⁷⁸ Varga Nelli – Hadházi Edit: Apa csak egy van? A gyermeket tévesen magáénak tudó apa családjogi védőhálója. *Debreceni Jogi Műhely* 2024/XXI. 139.

⁷⁹ Katonáné Pehr Erika: Az örökbefogadás céljának történeti aspektusai az egyetemes és a magyar jogi kultúrában. 1. rész. *Családi Jog*, 2023/1., 1.

A jogi keretek között elengedhetetlen a különböző érdekeltségek egyensúlyának fenntartása, mivel ennek hiányában a jogszabályok eredeti céljával ellentétes következtetésekre juthatunk. Így a vérségi származás megismeréséhez való jog korlátozása, más személyiségi jogok és jogos érdekek védelmét is szolgálja, és nem lehet olyan szélsőséges, hogy joggal való visszaélés valósuljon meg.

Míg az örökbefogadott gyermekeknek joga van a vérségi származásuk megismeréséhez,⁸⁰ tehát, hogy megismerhessék biológiai szüleik kilétét, addig az ART keretében született gyermekek számára, amelyben donor ivarsejtet alkalmaznak a gyermek születéséhez, ez a jog jelentősen korlátozott. Ezen gyerekeknek csak ahhoz van joga, hogy a fogantatásuk körülményeit ismerjék meg, ami egyértelműen sokkal kevesebb információ, hiszen csak annyit tudnak majd meg hogy IVF keretében születtek, de semmilyen információ nem áll rendelkezésükre a biológiai szülőjük kapcsán. További különbség, hogy az örökbefogadott gyermekek a gyámhatóságtól garantáltan hozzájutnak ezekhez az információkhoz, viszont az IVF eljárással született gyerekeknek csak a szüleik tudnak a fogantatásukkal kapcsolatos információkat közölni.

Az információs önrendelkezési jog – amely az emberi méltóság részét képezi – lehetővé teszi az egyének számára, hogy maguk döntsék el, milyen genetikai információkhoz férhetnek hozzá mások. Az anonimitás biztosítása azonban ütközhet a gyermekek azon jogával, hogy megismerjék vérségi származásukat.⁸¹ A jelen témához kapcsolódó szenzitív információ kiadásával kapcsolatos kérdéseket az örökbefogadás kapcsán számos jogirodalom bírálta és szakmai testület értelmezte. Az örökbefogadott gyermeknek számára bizonyos kérdésekre választ adnak életkorra tekintet nélkül, mint az örökbefogadás ténye vagy hogy a vérszerinti szülője él-e még, illetve, hogy vannak-e testvérei, avagy féltestvérei. Ezen felül 14. életévének elérése után lehetősége van a gyámhatóságtól tájékoztatást kérni a biológiai szülei személyazonosságára kapcsán, illetve a testvérei, féltestvérei kapcsán, ha azok előzetesen ehhez hozzájárultak.⁸² A jogalkotók helyesen felismerték, hogy a vérségi családi köteléknek fontos része a testvéri kapcsolatok feltérképezése.

Az esetek többségében az anonimitást azért szándékozzák kikerülni a donortól

⁸⁰ Ptk. 4:135 §.

⁸¹ Zakariás Kinga Rita: *Az emberi méltósághoz való jog és az élethez, valamint a testi épséghez való jog kapcsolata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Doktori értekezés, Pázmány Press, 2019, 237–239.

⁸² Ptk. 4:135. § (1) bekezdés

született gyermekek, mert a nevelkedésük során kialakul bennük egyfajta hiányérzet, amit gyakran azonosítanak genetikai identitásavarként.⁸³ Országunk jogszabályi rendelkezése szerint a gyermekeknek a fogamzásuk és a születésük körülményeinek megismeréséhez van joga, azonban ez csak a törvényben nevesített számára kiadható adatok körére terjed ki.⁸⁴ Ezen adatok lényegében semmilyen módon nem alkalmasak arra, hogy a donort megtalálják, hiszen nem lehet ismertetni a nevét, lakcímét és még a küljegyeire vonatkozó adatokat is úgy kezelik, hogy a donort ne lehessen azonosítani. Hozzá kell tenni a szabályozásban megjelenő ellehetetlenülést, hiszen a gyermek származásának körülményeit csak a szociális 'nevelő' szülei képesek ismertetni.⁸⁵ Abban az esetben, ha a szülők úgy döntenek, hogy ezt nem teszik meg, a rendelkezés hiába jogszabályi szintű, nincs mód a kikényszerítésére a család magánéletének megsértése nélkül, ami viszont Alkotmányellenes. Mindazonáltal ezen kikényszeríthetőség egyes országokban mégis megjelenik. Erre példa Írország, ugyanis egy 2015-ben elfogadott jogszabály értelmében, ha egy gyermek kérvényezi a hatóságoktól a születési anyakönyvi kivonatát tájékoztatni kell, hogy donorszülött-e.⁸⁶ Abban az esetben tehát, ha a szülők tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy a gyermekük a hatóságtól kaphat tájékoztatást fogamzásuk körülménye kapcsán, nagyobb az esély, hogy maguk osztják meg ezen információt.

Észrevételem szerint, a donortól származó gyermekek genetikai identitásavarát és a gyökértelenség érzését lehetne csökkenteni a donor anonimitásának megsértése nélkül. A donortól fogant gyermekek biológiai családjába nem csak a biológiai szülő tartozik, hanem az ugyanazon donortól fogant féltestvérük is. A hasonló érzelmi helyzetben lévő donortól fogant testvérrel való kapcsolat kialakítása megfelelő megoldás lehet a genetikai hovatartozás megismerésére. Erre nagyszerű példa az Egyesült Államokban működő Donor Sibling Registry rendszer (továbbiakban DSR).⁸⁷ A DSR nem egy hivatalos szerv és nem is ezzel a szándékkal hozták létre, azonban többek között egyfajta felügyeleti szervként működik azáltal, hogy átláthatóvá teszi az asszisztált reprodukciót és rávilágít a rendszer aktuális problémáira.⁸⁸ A DSR oldalt 2000-ben hozták létre azzal a céllal, hogy

⁸³ A.J. Turner – A. Coyle: What Does it Mean to Be a Donor Offspring? The Identity Experiences of Adults Conceived by Donor Insemination and the Implications for Counselling and Therapy. *Human Reproduction*, Vol. 15., No. 9. (2000) 2041–2051.

⁸⁴ Eütv. 172. § (2) bekezdés.

⁸⁵ Eütv. 179. § (1)–(2) bekezdés.

⁸⁶ Cahn i. m. 1456.

⁸⁷ A weboldalon feltüntetett célkitűzése szerint a Donor Sibling Registry célja a donor családok oktatása, összekapcsolása és támogatása. Bővebben: <https://donorsiblingregistry.com/>

⁸⁸ Vanessa L. Pi: Regulating Sperm Donation: Why Requiring Exposed Donation is Not the Answer. *Duke*

összekössék azokat az egyéneket, akik petesejt vagy hímvarsejt donáció útján születtek azonos donortól és genetikailag közeli hozzátartozók. Továbbá céljuk az emberek edukációja az asszisztált reprodukcióval kapcsolatban, illetve az eljárás körüli stigma és családon belüli titoktartás megszüntetése. A weboldal úgy működik, hogy feltölti a recipiens család a donor regisztrációs számát, amit az egészségügyi intézmény nyilvánosságra hoz számukra a reprodukciós eljárás során. Ha egy feltöltött donor regisztrációs száma egyezést talál más feltöltött regisztrációs számokkal az oldalon, akkor összeköti a féltestvéreket egymással. A weboldalon közzétett siker történetek megannyi érzelmes családgyógyógyításról tesznek tanúbizonyságot. Például 2020. áprilisában közzétett történet szerint: „Miután évekig tagja voltam a testvérdonor-nyilvántartásnak, a lányom végre megtudta, hogy van egy testvére. Az elmúlt 2 nap nagyon érzelmes volt minden érintett számára. Kapcsolatba léptek a testvérek, és folyamatosan sms-eztek egymással.”⁸⁹ 2023-ban nyilvánosságra hozott adatok alapján 89320 tagja van a szervezetnek és 25078 féltestvéri egyezést talált a rendszer.⁹⁰

Egy konkrét amerikai eset nagyszerűen szemlélteti, hogy milyen jelentősége lehet egy ilyen oldal létrehozásának, ugyanis felhívja a figyelmet a reprodukciós rendszerben kialakult problémákra. A New York Times számolt be Cynthia Daily esetéről, aki a partnerével együtt egy reprodukciós intézményen keresztül donort használt a gyermekük megfogantatásához. Az eljárás során remélték, hogy leszarmazottjuknak egyszer majd lesz lehetősége kapcsolatot kialakítani az ugyanazon donortól származó féltestvéreivel. Mrs. Daily regisztrálta a gyermekét egy internetes donor testvér keresőben és a rendszer talált is egyezést, ami nem meglepő. Ebben az esetben a döbbenetes tény a találatok számában rejlik. 2011-ben az egyezések száma már 150 féltestvérnél járt. Hogyan is alakulhatott ki egy ilyen döbbenetes jelenség?

Magyarországon az Eütv.-ben foglaltak szerint az azonos ivarsejt adományozótól megszületett utódok száma nem haladhatja meg a négyet. Ezzel a szabályozással szemben az Egyesült Államokban nincs konkrét jogi szabályozás arra nézve, hogy egy donortól hány leszarmazott születhet. Mindössze csak irányelveket ad ki az American Society of Reproductive Medicine, ami nem kötelező erejű, hanem csak ajánlás jellegű. Több esetről

Journal of Gender Law and Policy, Vol.16., No. 379. (2009) 388.

⁸⁹ A DSR honlapon nyilvánosságra hozott történetek bővebben:

https://donorsiblingregistry.com/success_stories/282

⁹⁰ Egészen 2003-tól kezdve, évekre leosztott egyezések grafikonos ábrái bővebben:

<https://donorsiblingregistry.com/our-members>

számoltak be Amerikában, hogy egy földrajzi egységre, ugyanazon donortól, különböző recipiensek számára annyi utód született, hogy a féltestvérek ezen mivoltukról nem tudva párkapcsolatban vagy a házasságuk egy pontján ismerték fel, hogy valójában vérfertőző kapcsolat áll fenn köztük. Pontosan ezen történések gyakorisága miatt nyilatkozta egy édesanya az Egyesült Államokban, hogy arra a pontra jutott a reprodukciós rendszert igénybe vevők kiterjedtsége, - mindenféle szigorú szabályozás nélkül, - hogy az általános szex-edukáció részévé vált, hogy az érintettek a párkapcsolat létrejötte esetén megosszák egymással a donorjuk regisztrációs számát.⁹¹ További előnye tehát a DSR weboldalnak, hogy átláthatóságot biztosít a donor által született gyermekek számára felnőttkorukra, elkerülve a jóhiszemű vérfertőző kapcsolatokat.

⁹¹ Jacqueline Mroz: One Sperm Donor, 150 Offspring. *New York Times*, Szeptember 5. 2011.

8. LEHETSÉGES JÖVŐBELI MEGOLDÁSOK AZ ANONIMITÁSRA VONATKOZÓAN

A jövő megérkezett, és a teljes anonimitás nem létezik, nem garantálható. A családalapítás új világába belépőknek meg kell érteniük, hogy a mai donor/recipiens világ nagyon más, mint a múltban. Feltétlenül szükséges, hogy a szülők, a donortól fogant gyermekek, a donorok és a DNS tesztekét kínáló szolgáltatók óvatosan, megfelelő körültekintéssel járjanak el. Ha a betegközpontú gondozás középpontjába a donort helyezzük, akkor a világosabb és szélesebb körű tanácsadás minden érintettet egy egyértelműbb jövő elé állít.⁹²

Az anonimitás alapvető fontosságú a donor anyagi és magánéleti érdekeinek védelme érdekében, valamint azon családok jogainak megóvása végett, akik a gyermekvállalás során egyéb lehetőségek sikertelen kimerítése után az ART-ra támaszkodnak. A névtelen adományozást, mint reprodukciós lehetőséget meg kell őrizni hazánkban, és nem szabad hagyni az orvostudomány innovációs eszközeinek, hogy áttörjék a névtelenség fátylát.

A genetikai adatbázisok megjelenésével, az anonimitás nem tudja megtartani ugyanazt a funkcióját, mint ami a jogszabály létrehozásakor a jogalkotó akarata lett volna. Ezen okból kifolyólag még ha a jelen helyzet szerint nincs is jogszabályi megoldása az anonimitás fenntartására, minden érintett fél – donorok és a recipiens szülők, gyermekeik – részéről megkövetelhető a magánélet tiszteletben tartása. Bár a reprodukciós eljárásokat végző klinikák garantálják az anonimitást, hiszen az Eütv.-ben is megfogalmazottak szerint Magyarországon a hímivarsejt donáció anonim módon történik, azt nem tudják garantálni, hogy a született gyermekek genetikai tesztek elvégzésével vagy az interneten történő kutatással nem lesznek képesek felfedezni a donorok személyazonosságát.⁹³ Az önként elvégzett DNS tesztek esetén, amikor az egyének regisztrálnak és a rendszer automatizált egyezést hoz ki, nehéz bármiféle jogi megoldást találni az anonimitás megvédésére. A DNS-adatok felhasználása és az azok feletti ellenőrzés hiánya alááshatja a fogyasztók autonómiáját. Ez kiterjeszthető a donorok helyzetére is, hiszen, ha a donor genetikai információi harmadik felek számára elérhetővé válnak, az az autonómiájuk csorbulását eredményezheti.⁹⁴ A donorok olyan információkat kaphatnak, amiket nem is kívántak

⁹² Andrea M. Braverman – William D. Schlaff: End of anonymity: stepping into the dawn of communication and a new paradigm in gamete donor counseling. *Fertility and Sterility* Vol. 111., No. 6. (2019) 1103.

⁹³ Darroch – Smith i.m. 104.

⁹⁴ Angela S. Gassner: The Right to Delete: Protecting Consumer Autonomy in Direct-to-Consumer Genetic Testing. *UC Irvine Law Review*, Vol. 12., No. 1. (2021) 287.

megismerni vagy amik akár károsak is lehetnek számukra.⁹⁵ Azonban ez egy olyan kockázat, amiről minden donornak megfelelő tudással kellene rendelkeznie az adományozás előtt. Ezen okból, ha jogszabályi szinten előírják a donorok teljeskörű tájékoztatását az otthoni DNS tesztek anonimitás romboló következményeiről, akkor egy átgondolt döntés hozható a donorok részéről is az adományozáskor.

További javaslatom szerint az otthon elvégezhető genetikai vizsgálatokat kínáló vállalatoknak legyen kötelességük előzetesen tájékoztatni az ügyfeleiket az esetleges adatvédelem megsértéséből fakadó incidensek kockázatáról. Hasonlóan, mint a fentebb említett kötelezettség, amely arra vonatkozna, hogy a reprodukciós klinikákat is terhelje a kiterjesztett tájékoztatási kötelezettség. Ezen tájékoztatásnak ki kell terjednie a kockázatok ismertetésére így biztosítva, hogy pácienseik tisztában legyenek az adatkezelés során fennálló potenciális adatvédelmi sérülések lehetőségével. Ezen cél elérésének eszköze az adatvédelmi törvények kiterjesztése és az asszisztált reprodukció speciális szabályozásának beillesztése az adatvédelem körébe. Mindemellett a reprodukciós klinikákra vonatkozó speciális jogszabályok kapcsán is fontos lenne a tájékoztatási kötelezettség belefoglalása.

Ezen felül a javaslatom a genetikai tesztet forgalmazó cégek felé, hogy az információk felvételénél hozzanak létre egy külön kérdést az asszisztált reprodukcióra vonatkozóan, melyben a szolgáltatást igénybe vevők nyilatkozhatnak, hogy hozzájárulnak-e ahhoz, hogy az automatizált rendszer közeli hozzátartozói egyezésről értesítse őket, vagy a másik felet, akivel a rendszer egyezést talált. Ez a megoldás hozzájárul a tájékoztatási kötelezettség, - ha nem is teljeskörű, de részleges - teljesítéséhez. Egy ilyen külön szegmens már eleve figyelemfelkeltő és tájékoztató jelleget biztosít önmagában. Azonban ez a megoldás hordoz magával egy jelentős problémát is. Tegyük fel, hogy a DNS tesztet elvégző egyén, örökbefogadás útján elszakadt biológiai családjától és szeretné megtalálni a rokonait. Ennek okán az információk megadásánál a honlapon bejelöli, hogy hozzájárul ahhoz, hogy az algoritmus közeli hozzátartozói kapcsolatokat észleljen, azonban az élete egy pontján adományozott ivarsejtet, de információja nincs arra vonatkozóan, hogy azt valaha felhasználták-e. Ebben az esetben hogyan lehet garantálni, hogy csak olyan hozzátartozókat észleljen az adatbázis, akik nem asszisztált reprodukció produktumai? Egy érdekes megoldás lehet, ha a születési anyakönyvi kivonat feltöltését szükségessé teszik a szolgáltatók és ezen anyakönyvi kivonatokban

⁹⁵ Guido Pennings: Genetic Databases and the Future of Donor Anonymity. *Human Reproduction Oxford, England*, Vol. 34., No. 5. (2019) 786-790.

jogszabályi előírás lenne feltüntetni az asszisztált reprodukciós eljárás tényét. Magyarországon az anyakönyvi kivonatban a születési hely és idő, a gyermek születési családi és utóneve, neme, származási helye, az apa és az anya születési családi és utóneve, és egyéb tények (például hontalanság) vannak bejegyezve. Ehhez képest azon tény megjelenítése, hogy a szülők asszisztált reprodukciós eljárásban vettek részt a gyermek megfogantatásához, erőteljesen behatol a családi önautonómiába.

Továbbá a genetikai adatok feletti kontroll visszaszerzésének egyik kulcseleme a „törlés joga” (Right to Delete), amely lehetőséget biztosít a felhasználók számára, hogy eltávolíttassák genetikai információjukat a közvetlen fogyasztói DNS-teszteket kínáló cégek adatbázisaiból. Ez a jog például a kaliforniai adatvédelmi szabályozásokban, a California Consumer Privacy Act (CCPA) és a California Privacy Rights Act (CPRA) keretében jelent meg, melyek célja, hogy a fogyasztók nagyobb ellenőrzést gyakorolhassanak a személyes és genetikai adataik felett. A törléshez való jog alapján a felhasználóknak joguk van kérelmezni, hogy az adott genetikai tesztet Kínáló vállalat távolítsa el az összes olyan személyes adatot, amelyet a fogyasztótól gyűjtött. Amennyiben egy cég hitelt érdemlő fogyasztói kérelmet kap, köteles törölni az érintett személyes adatokat saját nyilvántartásából, továbbá értesítenie kell a szolgáltatókat, szerződéses partnereket és harmadik feleket is az adatok törléséről. Ez alól kivételt képeznek azok az esetek, amikor a törlés kivitelezhetetlen vagy aránytalanul nagy terhet jelentene.⁹⁶

A kérdéskör jelentősége indokolja a jogszabályok folyamatos és rendszeres felülvizsgálatát annak érdekében, hogy a jogrend képes legyen alkalmazkodni az orvostudomány új eredményeihez és a társadalmi normák folyamatos átalakulásához. E felülvizsgálat nélkülözhetetlen annak biztosításához, hogy a szabályozások naprakészen tükrözzék a társadalom széles körű érdekeit és erkölcsi értékeit. Az ilyen célkitűzések eléréséhez hasznos eszköz lehet a nyilvános konzultációk, illetve a társadalmi párbeszédok szervezése, ahol különböző szempontokat és érdekcsoportokat is figyelembe vehetünk. Az asszisztált reprodukcióval fogant gyermekek esetében ugyanis gyakori, hogy a genetikai kapcsolat nem teljes, amennyiben a reprodukció során donor ivarsejteket vesznek igénybe. Ez a helyzet nemcsak a gyermekre, hanem arra a szülőre is kiterjed, aki nem a saját örökítőanyagával járult hozzá a fogamzáshoz. A gyermek ilyenkor részlegesen vagy teljesen el van vágva biológiai származásának teljes megismerésétől, ami érzelmi és pszichológiai

⁹⁶ Gassner i. m. 305.

kérdéseket vethet fel. Napjainkban egyre nagyobb támogatottságnak örvend az a nézet, amely szerint a donorok teljes anonimitása nem megfelelő, és inkább egy olyan megközelítésre lenne szükség, amely lehetőséget biztosít az információ szabad áramlására a donor és az utód között, bizonyos feltételek mellett. A leggyakrabban felhozott érv, az anonimitás eltörlése mellett az, hogy a gyermekeket érzelmi fejlődését károsítja az anonimitás fenntartása. Ezen évrre reflektál Glenn Cohen, akinek az a felvetése, hogy nem tekinthető kárnak a gyermek szempontjából a donorja anonimitása, hiszen a gyermek egy adott reprodukciós aktus eredményeként születik meg, ezen okból a gyermek létrejötte a körülményekhez kötött. Ha a donor anonimitása hiánya miatt úgy dönt, hogy nem vállalja az adományozást és nem vesz részt a folyamatban, akkor ez a gyermek sosem létezett volna.⁹⁷ Cohen tehát rámutat arra, hogy ezen érvelés logikai paradoxont hoz létre: hogyan lehetne megvédeni egy nem létező személy érdekeit úgy, hogy annak eredménye az lenne, hogy az a gyermek meg sem születik, tehát a létezésére van kihatással?

Véleményem szerint hazánk szabályozása, amely alapvetően biztosítja a donorok anonimitását, ugyanakkor engedélyezi olyan fontos információk átadását, mint az orvosi előzmények, megfelelő és kiegyensúlyozott megoldást kínál.

További lényeges lépés lenne a hosszú távú kutatási projektek indítása és finanszírozása, különösen a gyermekek mentális jóllétére irányuló vizsgálatok terén. A hosszú távú pszichológiai kutatások kulcsfontosságúak annak megértésében, hogy az asszisztált reprodukció során fogant gyermekek milyen mentális és érzelmi kihívásokkal nézhetnek szembe. E kutatások olyan kérdésekre keresik a választ, mint például, hogy ezek a gyermekek szenvednek-e bizonyos mentális diszfunkciókban, szorongási tünetekben, vagy tapasztalnak-e beilleszkedési nehézségeket annak következtében, hogy nem ismerik biológiai származásuk teljes hátterét. Az ilyen vizsgálatok kritikusak, hogy helyt adjunk az esetleges ellenbizonyításnak, mert csak ezek alapján dönthetjük el, hogy a jelenlegi szabályozás megfelel-e a megváltozott társadalmi és tudományos feltételeknek, vagy esetleg egy elavult szemlélet tovább élését erősítjük általa.

⁹⁷ Cohen i. m. 431.

9. KONKLÚZIÓ

A kutatásom során átfogó elemzés alá vettem az anonimitás kérdését bemutatva az alapfogalmakat és a Magyarországi jogszabályokat. Az anonimitás csökkenésének potenciális előnyei és kockázatai kapcsán elemeztem Németország és Anglia hasonló releváns szabályozási megoldásait és összevetettem az eltérő működési elvekre épülő Egyesült Államokbeli megoldásokkal. A nemzetközi kitekintés kapcsán Svédország joggyakorlatát is megvizsgáltam, amely fontos példaként áll előttünk az anonimitás eltörlésének kimeneteleit szemlélítve. A Svédországban lezajló anonimitás eltörlése alapján az a következtetés vonható le, hogy rövid távon negatív hatásokat gyakorolhat a donációs kedvre. Ezzel szemben a német jogi rendszer példája rámutat arra, hogy a donorok anonimitásának részleges feloldása működőképes lehet.

Az kérdés mélyreható elemzése során egyértelművé válik, hogy az asszisztált reprodukcióban az anonimitás elvetése vagy fenntartása egy összetett problémakör, hiszen a donor anonimitásának megőrzése és annak fokozatos csökkenése közötti konfliktus a modern orvostudomány és a társadalom értékrendjének egyik központi dilemmájává vált. Az elemzés során arra is kitértem, hogy az anonimitás fenntartása és megszüntetése milyen hatással van a reprodukciós eljárások résztvevőire, legyen szó donorokról, recipiens szülőkről vagy a donoroktól született gyermekekről.

A jelen dolgozatot a jövőre vonatkozó előre tekintés példájának kell tekinteni, hiszen az ivarsejtdonorok azonosításának gyakorisága kétségtelenül növekedni fog. Megítélésem szerint a legideálisabb megoldás a Magyarországon is alkalmazott jelenlegi jogi szabályozás, miszerint a hímvarsejt donor anonimitását fenn kell tartani. Ez a garancia növeli a donorok biztonságérzetét, motivációját az adományozásra, ami egyértelműen egybeesik a reprodukciós klinikák érdekével, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű ivarsejt adomány álljon a rendelkezésükre. Az anonimitás fenntartásával a donorok nem csak az esetleges jogi kötelezettségek alól mentesülnek, hanem így biztosított a magánéletük érintetlensége, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy hajlandóak legyenek ivarsejtet adományozni.

Azonban az orvostudomány fejlődése és a modern genetikai tesztek, például az otthoni DNS-vizsgálatok széles körben történő elterjedése alapvetően megváltoztatta az anonimitás fenntartásának lehetőségét. Ezek a tesztek lehetővé teszik, hogy bárki feltérképezhesse genetikai származását, és kapcsolatot teremtsen ismeretlen rokonaival,

akár anélkül, hogy tudatosan keresné őket. Ez a technológiai előrelépés súlyos kérdéseket vet fel: hogyan tudjuk biztosítani a donorok anonimitását jogi keretek között, ha azt a technológia egyáltalán nem teszi lehetővé? Vajon felül kell-e vizsgálni az eddigi biztosnak vélt jogi védelmet, és milyen új szabályozási megközelítések lennének szükségesek annak érdekében, hogy minden érintett érdekeit és jogait megfelelően védjük?

A megoldandó probléma a donorok szempontjából tehát az otthoni DNS tesztek által okozott kihívás, amelyek lehetővé teszik a genetikai rokonság megállapítását és ezáltal potenciálisan feltárják a donor személyazonosságát. Ezzel szemben a donoroktól született gyermekek identitáskeresése és genetikai származás megismerésének a joga olyan erős érvek, amik az anonimitás eltörlése mellett szólnak. Egyre nagyobb figyelem irányul arra, hogy a gyermekeknek joguk van tudni, honnan származnak, hogy teljesen megérthessék genetikai és családi hátterüket. Az anonimitás megszüntetése biztosítaná a gyermekek számára, hogy érzelmi szempontból teljes képet kapjanak önmagukról. Az identitáskeresés kérdése különösen fontos a mentális egészség és az önismeret szempontjából,⁹⁸ bár azt hozzá kell tenni, hogy erre vonatkozóan egyértelmű eredményre vezető pszichológiai kutatás, ezt nem támasztja alá.

A kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a jogszabályoknak alkalmazkodniuk kell az orvostudomány és a technológia fejlődéséhez, biztosítva, hogy a donorok megfelelő tájékoztatást kapjanak az otthoni DNS-tesztek lehetséges hatásairól az anonimitásra. Ezen új szabályozási keret kialakítása különösen időszerű, figyelembe véve a gyors technológiai fejlődést. A jogalkotóknak nyitottnak kell lenniük arra, hogy adaptálják a szabályozásokat, és biztosítsák, hogy az érintettek jogai és érdekei harmonizáltan érvényesüljenek. A jövőbeli törvénykezés szempontjából kiemelt fontossággal bír, hogy a megalkotott jogszabályok az emberek alapvető jogait és szabadságjogait tiszteletben tartsák, mindezeket úgy megvalósítva, hogy az etikai elveket és a társadalmi normákat is figyelembe vegyék. Az anonim donáció fenntartása vagy megszüntetése nemcsak egy releváns kérdés, hanem a társadalmi fejlődés és a személyes jogok közötti egyensúlykeresés egyik legnagyobb kihívása lesz az elkövetkezendő évtizedekben.

⁹⁸ Szeibert: i.m. 164.

Felhasznált irodalom:

A Katolikus Egyház katekizmusa: A Római Katolikus Egyház tanításának összefoglalása. Megjelent magyarul 1995-ben. 2376. pontja

Bjørn Bay – Peter B Larsen – Ulrik Schiøler Kesmodel – Hans Jakob Ingerslev: Danish sperm Donors Across Three Decades: Motivations and Attitudes. *Fertility and Sterility*, Vol. 101., No. 1. 2014.

Borry, Pascal – Rusu, Olivia –Dondorp, Wybo – de Wert, Guido –Knoppers, Bartha Maria – Howard, Heidi Carmen: Anonymity 2.0: Direct-to-Consumer Genetic Testing and Donor Conception. *Fertility and Sterility*, Vol. 101., No. 3. 2014.

Braverman, Andrea M. – Schlaff, William D.: End of Anonymity: Stepping Into the Dawn of Communication and a New Paradigm in Gamete Donor Counseling. *Fertility and Sterility*, Vol. 111., No.6. 2019.

Cahn, Naomi: The New Art of Family: Connecting Assisted Reproductive Technologies & Identity Rights. *Univerity of Illinois Law Review*, Vol. 2018., No. 4. 2018.

Cohen, I. Glenn: Response: Rethinking Sperm-Donor Anonymity: Of Changed Selves, Nonidentity, and One-Night Stands. *Georgetown Law Journal*, Vol. 100., No. 2. 2011.

Csehi Zoltán, Koltai Andás, Landi Balázs, Pogácsás Anett (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis: Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Kar, XENIA, 2014.

Darroch, Fiona – Smith, Ian: Establishing Identity: How Direct-to-Consumer Genetic Testing Challenges the Assumption of Donor Anonymity. *Family Court Review*, Vol. 59., No. 1. 2021.

Donum Vitae: Hittani Kongregáció Instrukció a kezdődő emberi élet tiszteletéről és az utódnemzés méltóságáról, Fordította: Gresz Miklós

Dow, Katharine: Looking Into the Test Tube: the Birth of IVF on British television. *Medical history*, Vol. 63., No. 2. 2019.

dr. Dósa Ágnes – dr. Hanti Péter – dr. Kovácsy Zsombor: Nagykommentár az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., 2017.

Kovács Zoltán – Bálint Balázs – Keszthelyi Márton – Vizer Anna – Kállay Csilla – Szőke Henrik: A termékenységtudatosságon alapuló módszerek lehetőségei a családtervezésben. *Orvosi Hetilap*, 165/22. 2024.

Dunson, David B. – Colombo, Bernado – Baird, Donna B.: Changes With Age in the Level and Duration of Fertility in the Menstrual Cycle. *Human Reproduction*, Vol.17, No.5. 2002.

EMMI szakmai irányelv- az infertilitas és subfertilitas kivizsgálásáról és az asszisztált reprodukciós kezelésekről

Francis, Leslie: Sperm and Egg Donor Anonymity: Legal and Ethical Issues in Oxford Handbook of Reproductive Ethics, *Oxford University Press*, 2015.

Gassner, Angela S.: The Right to Delete: Protecting Consumer Autonomy in Direct-to-Consumer Genetic Testing. *UC Irvine Law Review*, Vol. 12., No. 1. 2021.

Gill, Lauren: Who's Your Daddy: Defining Paternity Rights in the Context of Free, Private Sperm Donation. *William & Mary Law Review*, 54/2012.

Giorgi, Maiara: Collision of Interests in the Assisted Human Reproduction with Donor Sperm in Germany and Brazil. 2020.

Golombok, Susan – Blake, Lucy – Casey, Polly – Roman, Gabriela – Jadva, Vasanti: Children Born Through Reproductive Donation: A Longitudinal Study of Psychological Adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, Vol. 54., No. 6. 2013.

Harper, Joyce C. – Kennett, Debbie – Reisel, Dan: The End of Donor anonymity: How Genetic Testing is Likely to Drive Anonymous Gamete Donation Out of Business. *Human Reproduction*, Vol. 31., No. 6. 2016.

Homburg, Roy – Husain, Fatima – Gudi, Anil – Brincat, Mark – Shah, Amit: Religious Attitudes to Gamete Donation. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, Vol.12., No. 231. 2018.

Katonáné Pehr Erika: Az örökbefogadás céljának történeti aspektusai az egyetemes és a magyar jogi kultúrában. 1. rész. *Családi Jog*, 2023/1.

Khan, Razib – Mittelman, David: Consumer Genomics will Change your life, Whether You Get Tested or Not. *Genome Biology*, Vol. 19., No. 120. 2018.

Madeira, Jody Lynne: Uncommon Misconceptions: Holding Physicians Accountable for Insemination Fraud. *Law & Inequity*, Vol. 37., No. 1. 2019.

McGovern, Peter G. M.D. – Schlaff, William D. M.D.: Sperm Donor Anonymity: A Concept Rendered Obsolete by Modern Technology. *Fertility and Sterility*, Vol. 109., No. 2. 2018.

Mroz, Jacqueline: One Sperm Donor, 150 Offspring, New York Times, September 5, 2011.

Naomi Cahn: The New Kinship. *Scholarly Commons, George Washington University Law School* Vol. 100., No. 367. 2011.

Navratyil Zoltán: *A varázsló eltöri pálcáját? A jogi szabályozás vonulata az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukív klónozásig*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012.

Navratyil Zoltán: Az anyatesten kívüli embrió mint "jogi személy?": Egyes szabályozási alternatívák problémái az asszisztált reprodukció során létrehozott anyatesten kívüli embrió tekintetében. In: *(L)ex Cathedra et Praxis*. Xenia. Pázmány Press, Budapest, 2014.

Navratyil Zoltán: Az asszisztált reprodukciós eljárások főbb fajtái és történeti kialakulásuk az etikai-jogi reakciók tükrében. *Iustum-Aequum-Salutare*, 2011.

Navratyil Zoltán: REJTETT GENERÁCIÓK? – A hímivar-sejt adományozás anonimitása és az apaság útvesztői. *Iustum Aequum Salutare*, XVIII. 2022.

Neményi Mária – Takács Judit: Örökbefogadás és diszkrimináció Magyarországon. *Esély: Társadalom és Szociálpolitika folyóirat*, 2015/2

Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő nyilvános statisztikai adatai

Nooman, Sallam Hassan: Religious Aspects of Assisted Reproduction. *Facts, Views & Vision in Obstetrics and Gynecology* Vol. 8., No. 1. 2016.

Parfit, Derek: *Reasons and Persons*. Oxford, Clarendon Press, 1986. 351-352.

Pennings, Guido: Genetic Databases and the Future of Donor Anonymity. *Human Reproduction*, Vol. 34., No. 5. 2019.

Pi., Vanessa L.: Regulating Sperm Donation: Why Requiring Exposed Donation is Not the Answer. *Duke Journal of Gender Law and Policy*, Vol. 16., No. 379. 2009.

Regalado, Antonio: More than 26 Million People Have Taken an at-Home Ancestry Test, *MIT Technology Review* Február.11, 2019.

Serour, Gamal I –Serour, Ahmed G.: The Tmpact of Religion and Culture on Medically Assisted Reproduction in the Middle East and Europe. *Reproductive Biomedicine Online*, Vol. 43., No. 3. 2021.

Shain, Aliya: A Veil of Anonymity: Preserving Anonymous Sperm Donation While Affording Children Access to Donor-Identifying Information. *City Univerity of New York Review*, Vol. 19., No. 2. 2016.

Sharma, Radhey Shyam –Saxena, Richa –Singh, Rajeev: Infertility & Assisted Reproduction: A Historical & Modern Scientific Perspective. *Indian Journal of Medical Research*, Vol. 148., No. 1. 2018.

Shaw, Joshua: Regulating Assisted Reproduction: Discrimination and the Right to Privacy. *Clinical Ethics*, 14., No. 2. 2019.

Shelton, Kherine H. – Boivina, Jacky – Haya, Dale –B.M. van den Breea, Marianne –Riceb, Frances J. –Haroldcand, Gordon T. – Thapar, Anita: Examining differences in psychological adjustment problems among children conceived by assisted reproductive technologies. *International Journal of Behavioral Development* Vol. 33., No. 5. 2009.

Spallanzani, L.: *Dissertations Relative to the Natural History of Animals and Vegetables*. Translated by Beddoes T. Vol. 2. London: J. Murray; 1784.

Szeibert Orsolya: Apák és gyermekek – A gyermek joga származása, és különösen apai származása megismeréséhez az apasági vélelmekkel összefüggésben. *Iustum Aequum Salutare*, 2022/3.

Szoboszlai-Kiss Katalin – Zádori János: Asszisztált reprodukció újragondolva, *Jog-Állam-Politika*, 2024/2.3.

Teplitzky Carneiro, Francis Anne –Leong, Valéria –Nóbrega, Sara –Salinas-Quiroz, Fernando –Costa, Pedro Alexandre –Leal, Isabel: Are the Children Alright? A Systematic Review of Psychological Adjustment of Children Conceived by Assisted Reproductive Technologies. *European Child & Adolescent Psychiatry*, Vol. 33., No. 8. 2024.

Turner, A.J. – Coyle, A.: What Does it Mean to be a Donor Offspring? The Identity Experiences of Adults Conceived by Donor Insemination and the Implications for Counselling and Therapy. *Human Reproduction*, Vol. 15., No. 9. 2000.

Varga Nelli – Hadházi Edit: Apa csak egy van? A gyermeket tévesen magáénak tudó apa családjogi védőhálója. *Debreceni Jogi Műhely* 2024/XXI.

Vicsek Lilla –Bauer Zsófia –Szolnoki Noémi: „A cél, hogy legyen egy kisbabád, és minden mást félreteszel –Étikai keretek az embriókkal kapcsolatos döntéseknél a lombik eljárás során. *Szociológiai Szemle* 29/3. 2019.

Weiss Emilia: *A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai*. In: Bán Chrytsa et al: *Ius privatum – Ius commune Europae. Liber Amicorum Studia Ferenc Mádl Dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, 2001.

Zakariás Kinga Rita: *Az emberi méltósághoz való jog és az élethez, valamint a testi épséghez való jog kapcsolata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Doktori értekezés, Pázmány Press, 2019, 237–239.

Jogforrások:

1. 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
2. 49/1997. (XII. 17.) NM rendelet a kötelező egészségbiztosítás keretében igénybe vehető meddőségkezelési eljárásokról
3. 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
4. Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz - SaRegG)
5. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
6. Johnson v. Superior Court
7. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
8. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
9. 2011. évi CXII. törvény az információk önrendelkezési jogáról és az információszabadságról
10. 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról
11. Statutory Instrument 2004. No. 1511: The Human Fertilisation and Embryology Authority (Disclosure of Donor Information)
12. 57/1991. (XI. 8.) Alkotmánybírósági határozat
13. 13/2020. (VI. 22.) Alkotmánybírósági határozat
14. California Consumer Privacy Act (CCPA)
15. California Privacy Rights Act (CPRA)